

Lezen

JAARGANG 6 NUMMER 4 2011
EEN UITGAVE VAN STICHTING LEZEN

PIETER GAUDESABOOS:
KUNSTZINNIG EN TOEGANKELIJK

**BAS HEIJNE OVER DE ROMAN ••• BIJZONDERE PRENTENBOEKEN ••• BOEK-
START IN DE KINDEROPVANG ••• OUDERS EN VOORLEZEN ••• DE OPMARS VAN
DE ANTIHELD ••• GOUDEN LIJST VOOR MAL PEET ••• HET DINER IN HET THEA-
TER ••• LEWIS CARROLLS BRIEVEN ••• DANIËL SAMKALDEN OVER LEZEN •••
EEN KIJKJE IN HET ATELIER VAN PIETER GAUDESABOOS**

januari t/m juli De VoorleesExpress,
www.voorleesexpress.nl

januari Scholierenpeiling: nieuwspersoon en nieuws-
item van het jaar, www.scholierenpeiling.nl

18 januari Het Nationale Voorleesontbijt,
start van De Nationale Voorleesdagen 2012,
www.nationalevoorleesdagen.nl

18 t/m 28 januari De Nationale Voorleesdagen,
www.nationalevoorleesdagen.nl

19 t/m 22 januari Writers Unlimited – Winternachten
Festival Den Haag, www.winternachten.nl

25 januari Uitreiking VSB Poëzieprijs,
www.vsbpoezieprijs.nl

26 januari 3de Gedichtendag Nederland en Vlaanderen,
www.gedichtendag.com

februari Jonge Dichter des Vaderlands,
www.jongedichterdesvaderlands.nl

februari CPNB Top 100 2011, www.cpnb.nl

1 februari t/m 1 juni Fryske Berneboekesjury,
www.itfryskeberneboek.nl

22 februari Y-Poetry 2012, voorrondes Amsterdam

begin maart Nominaties Dioraphte Jongeren-
literatuur(Jury)Prijs,

www.jongerenliteratuurprijs.org, www.cpnb.nl

maart, april Stemcampagne Dioraphte Jongeren-
literatuur (Publieks)Prijs, www.cjp.nl, www.cjp.be,

www.jongerenliteratuurprijs.org

1 maart Uitreiking 25ste Woutertje Pieterse Prijs,
www.woutertjepieterseprijs.nl

10 maart Uitreiking Art Award,

www.boekie-boekie.nl

12 maart Uitreiking De Inktaap, www.inktaap.nl

14 t/m 24 maart Week van het Christelijke Boek,
www.bcbplein.nl

14 t/m 24 maart Boekenweek, met als thema:
Vriendschap en andere ongemakken,
www.boekenweek.nl

15 maart Finale De Weddenschap,
www.deweddenschap.nl

20 maart Lezen Centraal, thema: Lezen in het vmbo.

Tijdens dit jaarlijkse congres van Stichting Lezen staat
deze keer het SALSA-onderzoek centraal. Onderzocht
is welke factoren de sterkste invloed hebben op de
lees- en schrijfontwikkeling van vmbo-leerlingen,
www.lezencentraal.nl

20 maart Wereldverteldag, wereldverteldag.nl

21 t/m 30 maart Kikkertiendaagse,
www.kikkertiendaagse.nl

LEESMONITOR.NU

Lezen Nederlanders (nog)?

- **Helpt lezen ons vooruit?**
- **Beleven kinderen plezier aan lezen?**
- **Hoe leesvaardig zijn Nederlandse jongeren?**
- **Waarom is voorlezen belangrijk?**
- **Heeft het nut Young Adult Literatuur in het literatuuronderwijs te gebruiken?**
- **Lezen jongeren liever digitaal?**

Benieuwd naar de antwoorden?

Kijk op www.leesmonitor.nu

Leesmonitor.nu is een initiatief van Stichting Lezen.

Redactioneel

Voorlezen heeft geen effect op de woordenschat, concludeerden krantenkoppen

naar aanleiding van een aantal recente onderzoeken naar voorlezen in de voor- en vroegschoolse educatie. Krachtige koppen, maar inhoudelijk onjuist en te ongenueanceerd.

Immers, voorlezen heeft wel degelijk effect en niet alleen op de woordenschat, maar op meer. Kinderen die van jongs af aan zijn voorgelezen hebben een voorsprong. Ze leren gemakkelijker lezen, doen het beter op school en in de latere loopbaan. Lezen bevordert bovendien de sociaal-emotionele ontwikkeling. Achtergrondinformatie over waarom voorlezen er wel degelijk toe doet, kunt u vinden op onze website www.lezen.nl.

Voorlezen maakt het verschil en verdient blijvende aandacht en een vaste plaats in de opvoeding en het dagritme van kinderen. En omdat het zo belangrijk is dat kinderen vroeg in aanraking komen met de wereld van het boek en de literatuur, heeft het kabinet voorgesteld het grootschalige leesbevorderingsprogramma Kunst van Lezen, waarin de bibliotheek een centrale rol speelt, de komende vier jaar voort te zetten. Dat betekent dat BoekStart, waarmee inmiddels de helft van de baby's bereikt wordt, kan worden voortgezet en uitgebreid zal worden naar de kinderopvang.

Binnenkort zullen De Nationale Voorleesdagen voor de negende keer van start gaan. Ook dit keer zullen talloze bekende Nederlanders, van acteurs en sporters tot ondernemers en politici, tijdens het Nationale Voorleesontbijt en later die week, voorlezen op kinderdagverblijven en scholen – niet alleen omdat het zo leuk is, maar vooral omdat voorlezen loont, een leven lang.

Gerlien van Dalen,
Directeur Stichting Lezen

INHOUD

- 4 De roman is dood/ ziek/ snotterig/ springlevend*
Gesprek met Bas Heijne
- 7 Plechtige nonsens
Lezen en verder lezen
- 8 Leesplezier voor peuters
Boeken in de kinderopvang
- 10 Blikveld 0–6
- 12 ‘Liefde voor boeken is niet aangeboren’
De stand van het voorlezen
- 14 Blikveld 6–12
- 16 Pechvogels, sukkels en mislukkingen
De opmars van Wimpy Kid
- 18 Prikkels
- 20 Duister familiegeheim
Interview met Mal Peet
- 22 Blikveld 12–15
- 24 ‘Een rol is de tekst door mijn ziel gezeefd’
Het diner op toneel
- 26 Blikveld 15–18
- 28 ‘Je half toe-, half afgenegeen, Lewis Carroll’
Brieven van Lewis Carroll
- 30 ‘Mijn bibliotheekboeken bracht ik nooit terug’
Daniël Samkalden over lezen
- 32 ‘Nederland is veel braver en traditioneler’
Een kijkje in het atelier van Pieter Gaudesaboos
- 34 ‘Meneer, nu doet u het weer!’
Voorlezen in het vmbo
- 36 Brief van Arjen Lubach aan Tsjip

De projecten die recentelijk mogelijk zijn gemaakt met inhoudelijke en/of financiële steun van Stichting Lezen, zijn met aangegeven.

Lezen. Kwartaaltijdschrift voor leesbevordering en literatuureducatie is een uitgave van Stichting Lezen.

Professionals en studenten op het gebied van leesbevordering en literatuureducatie ontvangen **Lezen gratis** door zich aan te melden via www.lezen.nl

Redactieadres: Stichting Lezen, Nieuwe Prinsengracht 89, 1018 VR Amsterdam. T 020-6230566 | E-mail redactie: redactie@lezen.nl

Voor vragen over gratis toezending en adreswijzigingen: info@lezen.nl | Hoofdredacteur: Gerlien van Dalen | Eindredactie: Annemarie Terhell / Eva Gerrits

Redactie: Joukje Akveld, Daan Beeke, Eva Gerrits, Annemarie Terhell, Desirée van der Zander | Medewerkers aan dit nummer: Stijn Aerden, Amber Beckers,

Pieter Gaudesaboos, Peter van Hugten, Bart Koetsier, Jørgen Koopmanschap, Arjen Lubach, Jowi Schmitz, Thomas de Veen

Vormgeving: Ramona Dales, Lijn 1, Haarlem | Uitgever: Stichting Lezen

Druk: Drukkerij Spinhex & Industrie | Coverbeeld: © Pieter Gaudesaboos

© Copyright december 2011 Stichting Lezen. Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd door middel van enige methode of vorm dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISSN 1570-9698. De inhoud van **Lezen** is auteursrechtelijk beschermd. Eventuele rechthebbenden die wij niet hebben kunnen achterhalen, verzoeken wij contact op te nemen met de uitgever.

DE ROMAN IS DOOD / ZIEK / SNOTTERIG

(*DOORHALEN

In zijn essay *Echt zien* weegt Bas Heijne de rol van de roman in de samenleving. Reden voor een gesprek met Heijne over profeten en pessimisten en over de rol van middelaars. Middelaars voor de klas – het grote belang van de leraar Nederlands – en in beduidend mindere mate op televisie. Vraag van Jeroen Pauw aan Louis Couperus: ‘Nog even over *De stille kracht*. Beleeft u dat soort dingen nou zelf ook als u aan het badderen bent?’

DOOR STIJN AERDEN

Eerst bekennt hij dat hij zelf geen moderne fictie meer leest, of, nou ja, nauwelijks, om vervolgens te verkondigen dat de roman in zijn geheel is overleden. Kijk, dat was de kritiek waar Bas Heijne zich een beetje zorgen over maakte, waar hij zich in stilte op had voorbereid: het beeld van de routinier-recensent tussen stapels boeken, gapend.

Hij zit in een tentje aan de Amsterdamse Noordermarkt achter een groot glas jus. Het is een van de laatste mooie herfst-dagen – straks stapt hij op de trein naar Helmond om daar in het Literair café te vertellen wat hij ook hier zal vertellen: zijn pamflet *Echt zien* is niet de aanzegging van het einde van de roman, dat einde wordt al zo lang voorspeld, nee, het is zelfs een warm pleidooi voor die roman. Al beleeft het genre nu wel zware tijden, dat realiseert de schrijver zich als geen ander.

ILLUSTRATIE PETER VAN HUGTEN

die menen dat het verhaal altijd blijft bestaan, ook in dit media-tijdperk, omdat mensen elkaar nu eenmaal altijd verhalen blijven vertellen.

In dat spectrum staat Heijne zelf aan de voorzichtig-bezorgde kant. Ook om het zichzelf zo moeilijk mogelijk te maken, zegt hij. 'Ik wilde de roman verdedigen – vooral ook tegen mezelf. Tegen mijn eigen scepsis. Want ik ken het gevoel natuurlijk heel goed: in Selexyz staan, tussen al die nieuwe titels, een jaar eerder aangekocht op de Frankfurter Buchmesse – sufgehyped door de agenten. De lichte tegenzin om, zoals Aifric Campbell het in mijn boek zegt, je weer te verplaatsen in het universum van een fictieve Ierse visser in een fictief Iers vissersdorp. Je begrijpt dan misschien nog wel waarom het boek geschreven moest worden, maar eigenlijk niet meer helemaal waarom jij het ook zou lezen.'

De mystiek van het alledaagse

Heel af en toe verschijnt er nog 'een roman als een moker-slag', zoals hij het noemt. 'Een stomp in je maag. Een boek dat je blik opnieuw richt.' Een boek om de wereld mee te lijf te gaan – woorden van Finkielkraut. En daarna komen de loods-mannetjes, de imitators ('Hoeveel kleine Houellebecqjes liepen er op een gegeven moment wel niet rond?') en blijkt het ook voor de schrijver zelf moeilijk zichzelf opnieuw uit te vinden. Zoals Salman Rushdie na *Midnight's Children* ('Ook zo'n stomp in je maag') in de ogen van Heijne steeds sleetser werd. 'Bijna als een parodie op zichzelf.'

Het leidt bijna onontkoombaar naar de conclusie dat de grootste vijand van de roman de roman zelf is. Eigenlijk al vanaf de eerste (anti)roman van Cervantes, *Don Quichot*. Maar het zou ook weer te makkelijk zijn om het bij die constatering te laten. Juist omdat in deze massacultuur, waarin de grootste gemene deler telt en alles voor het grote publiek behapbaar wordt gemaakt, die boeken weer zo noodzakelijk zijn, romans die je wijzen op 'de mystiek van het alledaagse' – een term van Couperus. Voor Bas Heijne ligt dat vermogen in handen van schrijvers als James, Conrad, Proust, Flaubert... zij halen de sluier weg van de wereld zoals die zich aan ons presenteert en laten ons weer écht zien.

Kortom, de kunst moet nogal wat. 'Nou ja, de kunst moet nogal wat,' zegt Heijne, 'de kunst moet niks. Maar als iets marginaal dreigt te worden in de samenleving, is het wel de moeite waard om te kijken wat de redenen daarvoor zijn. En om te bedenken wat je daar, eventueel, aan zou kunnen doen.'

Richtingaanwijzers

'Het is niet het eind van de roman, het is het eind van de lezer,' zegt Philip Roth, nog een van de zonnestraaltjes onder de cultuurpessimisten in Heijnes essay. Wat dat betreft leven we in een tijd die schreeuwt om middelaars. Richtingaanwijzers. Mensen die je bij de hand nemen. Zoals Oprah Winfrey die met haar Boekenclub meer dan een miljoen Amerikanen aan *Anna Karenina* kreeg.

/ SPRINGLEVEND* WAT NIET VAN TOEPASSING IS)

Buurtonderzoek

Zware tijden. 'De roman in het mediatijdperk' luidt de ondertitel van het essay dan ook. En Louis Couperus – in de ogen van Bas Heijne onze grootste romancier – bijt het spits af. Van hem is het motto: 'Ik ben ervan overtuigd dat binnen niet al te lange tijd, laat ons zeggen, binnen een eeuw, er geen romans meer worden geschreven.' Een citaat met een gouden strik, omdat Couperus die voorspelling ook precies honderd jaar geleden, in 1911, deed. Daarna leest het essay als een 'buurtonderzoek' onder grote cultuur- en literatuurcritici van deze tijd en ver daarvoor. Van prachtige sonoor klinkende cultuurpessimisten als Alain Finkielkraut en Terry Eagleton – 'Het tragische heeft ons verlaten,' zegt Milan Kundera zelfs – tot zorgeloze zieltjes als de Amerikaanse schrijver Paul Auster

‘Niet dat die mensen waarschijnlijk ook maar een idee hadden dat ze Tolstoj lezen,’ zegt Heijne, ‘laat staan dat ze verder iets over Russische literatuur te weten zijn gekomen, maar het helpt blijkbaar wel om zo’n boek weer even zichtbaar te maken.’ Ook in eigen land steekt er nog wel eens iemand op televisie een boek in de lucht, in DWDD, bij Pauw & Witteman – dat had Louis Couperus dan weer niet. ‘Nee,’ zegt Bas Heijne en hij kijkt even door het raam uit op de Noordermarkt. ‘Wat zou Jeroen Pauw hem gevraagd hebben... “Meneer Couperus, nog even over die douchescène in *De stille kracht*. Beleeft u dat soort dingen nou zelf ook als u aan het badderen bent?”’ Want dat is waar het volgens Heijne in dat soort programma’s altijd om draait: is het echt gebeurd? Hoe verhoudt het verhaal zich tot de werkelijkheid? ‘Dat maakt die vragen altijd zo oninteressant.’

Meneer Germain

Toch komt in *Echt zien* ook de ultieme middelaar voorbij: monsieur Germain, de onderwijzer van de lagere school van Albert Camus. Het was monsieur Germain die de grootmoeder van Camus overhaalde de jongen naar school te sturen, en zo voor de latere schrijver/filosof het venster op de wereld opende.

De monsieurs Germains – ‘Zelf heb ik ook een absoluut bevlogene leraar Nederland gehad,’ zegt hij. ‘Ook al snapte ik niet altijd waar hij heen wilde, als hij bijvoorbeeld zinnigjes van Nescio op het bord zette en daar een fijn mondje bij trok. Maar die passie, die bevlogenheid herkende ik wel. En die werkte ook.’

Wat zou zijn advies zijn voor de monsieurs Germains van deze tijd? ‘Ik denk dat je in het onderwijs enerzijds de plicht hebt om het verleden te bewaren, de kennis van de literaire cultuur is behoorlijk aan het afkalven, dat merk je overal om je heen. Maar het moet ook weer spannend worden. Je wilt als leerling het gevoel hebben dat de roman met de wereld van nú te maken heeft. Dat er een link is. Die link kun je natuurlijk ook voelen bij een roman over Frans anarchistenmilieu in de negentiende eeuw, maar het helpt ook zeker als daar af en toe nieuwe titels bij zitten, boeken die voor rumoer hebben gezorgd. Dat hoeven geen gepatenteerde meesterwerken te zijn, als ze maar wat vuurwerk opleveren. Het geeft scholieren ook het idee dat literatuur niet alleen iets van dode mensen is.’

Een oude Rus in kamerjas

‘Een roman helpt je bij het denken.’ Dat is een uitspraak van Frans Kellendonk waar Heijne zich uitstekend in kan vinden. ‘En bij het voelen,’ zou hij er nog aan toe willen voegen. ‘Want we leven natuurlijk in een tijd waarin ervaringen heel snel langs je heen schieten, omdat je aan het multi-tasken bent, omdat je de kick van de afwisseling zoekt... Maar de

behoefte om ervaringen uit te diepen, om écht te zien, bestaat wel degelijk. Die gevoelswereld kan een roman je geven.’ Hier staat monsieur Germain met lege handen, zou je zeggen. Monsieur Germain kan je iets vertellen over de literaire context, over het oeuvre van de schrijver, over het meervoudig perspectief waarin de roman is geschreven... ‘Op de universiteit heb ik aankomende docenten Nederlands ooit twee boeken van Couperus laten lezen,’ zegt Heijne, ‘*Noodlot* en *Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan*. En toen heb ik ze gevraagd: welk boek vonden jullie beter? Grote verwarring. Ze waren gewend in termen van ‘naturalisme’ en ‘determinisme’ te praten; om de invloed van Ibsen erbij te halen – nou ja, degenen die wisten wie dat was dan. Maar niet om een roman te lezen als een directe ervaring. En dan sluit je je van de essentie van een boek af. Het is ook lastig, dat weet ik wel. Daarom moet je er ook op de middelbare school al mee beginnen, om kinderen daarover te leren praten.’ Anne-Fleur, hoe ervoer je *Joe Speedboot*? ‘Nou ja, wat deed het boek met je? Herkende je iets? In Nederland vinden we dat een ordinaire vraag. Dat is een soort smetvrees bij critici, misschien ook bij leraren Nederlands. Terwijl het bij lezen uiteindelijk wel degelijk gaat om een soort diepere herkenning. Een herkenning van dingen die je van te voren niet zo zag – misschien al wel voelde, die onder de oppervlakte sluimerden, maar die je nog niet onder woorden kon brengen. Ja, dat geldt naar mijn idee voor elk groot boek.’ Welke was overigens beter?

‘Sorry?’

Van de twee genoemde Couperussen.

‘O, *Van oude mensen*... Dat is onbetwistbaar een betere roman.’

Herlezers

Tot slot nog even de zorg van de auteur. Het beeld van de recensent die vermoeid tussen de boeken neerzit. Die in zijn kamerjas liever een oude Rus opslaat dan zich te verdiepen in een debutant uit Purmerend. ‘Het is ook wel een leeftijdsding,’ voert Heijne aan, ‘het teruggrijpen naar titels uit het verleden.’ De grootste bijval krijgt hij hierin van Joost Zwagerman. Die prees *Echt zien* in *de Volkskrant* als de ‘vruchtbaarste verdediging van de roman’ denkbaar; inhoudelijk en in vorm, geschreven met ‘de spankracht van een spannende novelle’. En hij kon zijn collega geruststellen: ‘Op zeker moment wordt een hartstochtelijke lezer onvermijdelijk een herlezer, die het kakelverse en het eigentijdse uit de weg gaat, niet om redenen van cultuurpessimisme, maar juist uit behoud van die ongebroken passie voor de literatuur.’ ●●●

Echt zien – Literatuur in het mediatijsperk, Bas Heijne.
Athenaeum – Polak & Van Genneep, € 12,50

Plechtige nonsens

Het Franse duo Pittau & Ger-
vais stortte zich na *Verborgene dieren* en *Verborgene vogels* op groenten in *De seizoenen binnen en buiten* (Lannoo, 3+). Ook deze prenten hebben de uitstraling van een ouderwets biologieboek. Door het optillen van flapjes verschijnen dwarsdoorsneden van kiwi's, kastanjes, uien en een prachtig dooraderde rode kool.

Het huis van een prima ballerina van de Franse Pascale Debert (Lannoo, 5+) kan op ingenieuze wijze worden opgevouwen tot een poppenhuis. In het bijgeleverde boekje vertelt de Russische ballerina Tamara Karsavina over haar verblijf in Parijs in 1911. Een juweel van een bouwdoos.

BIJZONDERE PRENTENBOEKEN – Pop-up prentenboeken en uitvouwboeken zijn schaars in Nederland. Het *Dierelirium* van Professor Revillod is een uitzondering: een hilarische dierenalmanak waarmee je zelf dieren kunt samenstellen – zorgvuldig vertaald en bewerkt door taalvirtuoos Kees van Kooten.

DOOR ANNEMARIE TERHELL

'Taal is een levend organisme. Als taal verandert, veranderen wij automatisch mede,' is een gevleugelde uitspraak van Neerlandicus prof. Kipping – een typetje van Kees van Kooten, dat zich zo prachtig kon opwinden over taalverloeding. Zijn foto voorop *Het Dierelirium van professor Revillod* is dan ook bedoeld als keurmerk dat deze almanak van de dierenwereld met de nodige humor en taalgevoel onder handen is genomen. Het is een grappige situatie: een denkbeeldige professor vertaalt het boek van een gefingeerde wetenschapper. Dit 'Bibliografisch Pronkstuk der Hedendaagse Dierkunde' bestaat uit etsen van dieren, vervaardigd door de Spaanse illustrator Javier Sáez Castán, die elk in drie stukken zijn gesneden. Kop, lijf en kont passen steeds naadloos op elkaar, en door het omslaan van de flapjes maak je de meest bizarre dierencombinaties. Een Aastijvlo (een insectachtig monster met tijgerpoten) of een Kibrastruis (met sprietige snavel en een bolle buik op een stokje) bijvoorbeeld. Ook de beschrijving van elke nieuwe diersoort verandert mee en levert melige combinaties op. Zo is de Melkroerat een 'Gewillige Herkauwer / met atletische benen / uit de Sonorwoestijn.' Voor kinderen is het een leuke puzzel om uit te rekenen hoeveel dierencombinaties met drie maal zestien flapjes mogelijk zijn; volwassenen kunnen zich laven aan de archaïsche woorden van professor Revillod: 'De wetenschap is de fakkel die het mensdom de weg wijst. [...] Deze blijde boodschap wilde ik als een zaadkiem planten in alle landen waarheen mijn weetgierigheid mij gevoerd heeft.' Het kan niet anders of de snor van professor Kipping wipte zelfvergenoegd op en neer bij zo veel plechtige nonsens. ●●●

Het Dierelirium van Professor Revillod, Javier Sáez Castán (ill.), Miguel Murugarren & Kees van Kooten (vertaling en bewerking). De Harmonie, € 14,90 (8+)

Het kartonboek *Tien bolle biggetjes* (De Eenhoorn, 4+) maakte illustrator Carll Cneut in opdracht van een Amerikaanse uitgever. Joke van Leeuwen vertaalde de belevenissen van de tien bolle/malle/ wilde biggetjes naar soepel lopend rijm. Bij een volle maan, die licht geeft in het donker, ontsnappen de broertjes naar buiten om te stoeien bij de sloot.

Rapido (De Harmonie, 4+) is het nieuwe boek van de Franse Joëlle Jolivet, die dit jaar een Zilveren Penseel won met haar kleurboek *Kleuralles*. Het rode bestelautootje Rapido bezorgt in een drukke stad wereldbollen, olijfolie, krukken en croissantjes. Achter de flapjes wachten de ongeduldige klanten.

Leesplezier voor peuters

BOEKEN IN DE KINDEROPVANG – BoekStart, het leesbevorderingsproject voor de allerjongsten, is een nieuwe fase ingegaan. De kinderopvang wordt nu ingezet om kinderen in aanraking te brengen met boeken en voorlezen. ‘Eerst lagen boeken op een hoge plank. Nu zie ik ook dat kinderen van anderhalf een hele poos in boeken zitten te kijken.’

DOOR THOMAS DE VEEN

Het kan het begin van de dag zijn, of een rustpunt in de krioelende drukte, maar het kan ook – iets minder gelukkig – een beetje vergeten worden. Voorlezen krijgt niet in elke kinderopvang evenveel plaats en aandacht. Op de ene plek is er een prachtige boekenkast ingericht met bijbehorende leeshoek, het andere kinderdagverblijf heeft een plankje met wat oude boeken, die de spelende kinderen overal mee naartoe slepen, tot naar de wc. ‘De boekjes die wij hadden waren heel oud en in slechte staat, echt uit een ander tijdperk,’ zegt Wietske Cornelisse, leidster bij Kinderdagverblijf Klaver-tje Zes in Groningen. ‘Die hebben we nu heerlijk aangevuld. Meteen al een grote verbetering.’ Wat er allemaal met voorlezen te winnen is en welke rol de kinderopvang daarin kan spelen, is niet altijd duidelijk. Daar moest verandering in komen, vonden Stichting Lezen en Sectorinstituut Openbare Bibliotheken, die aan de wieg staan van de leesbevorderingsprojecten BoekStart en Kunst van Lezen.

Starterspakket voor voorlezers

De kinderopvang is de tweede stap van het project BoekStart, dat jonge kinderen al voor ze naar school gaan met boeken en lezen in aanraking wil brengen. Tot nu toe speelden consultatiebureaus en bibliotheken de grootste rol: sinds het begin in 2008 richtte BoekStart zich vooral op baby’s. Ouders krijgen via het consultatiebureau de uitnodiging om een koffertje op te halen in de plaatselijke bibliotheek. Het koffertje is een soort starterspakket voor beginnende voorlezers: het bevat een stoffen boekje, een boek met cd en voorlichtingsmateriaal en leessuggesties. Dat blijkt een succes – bibliotheken in heel Nederland doen inmiddels mee en dat aantal groeit nog steeds. Met de kinderopvang gaat BoekStart een volgende fase in, met een nieuwe leeftijdsgroep en dus een groter bereik. Van de kinderen van twee en drie jaar gaat 61 procent naar de kinderopvang, dus daar liggen grote kansen.

Belangrijk voor ontwikkeling

In de provincies Groningen, Gelderland en Brabant zijn dit jaar pilots gehouden voor BoekStart in de kinderopvang. Er zijn pakketten met nieuwe boeken uitgereikt aan kinderdagverblijven en leidsters namen deel aan cursusdagen over voorlezen. Wietske Cornelisse: 'Wij hadden meteen belangstelling om daaraan mee te doen, ja, toen we daarvoor benaderd werden vanuit de bibliotheek. Hoe ik boekjes onder de aandacht moest brengen bij kleine kinderen, daar had ik nog weinig idee van. En ook niet dat het al zinvol is om voor te lezen op die jonge leeftijd. Tijdens de cursus hoorde ik veel nieuws over hoe goed en belangrijk het voor de ontwikkeling van kinderen is als ze voorgelezen worden.' Verschillende onderzoeken tonen aan dat voorlezen op jonge leeftijd positieve effecten heeft voor de woordenschat, de taalontwikkeling en het concentratievermogen van kinderen. Dat de kinderopvang zich nu ook meer met voorlezen bezighoudt, sluit aan bij de wettelijke doelstelling dat de focus in kinderdagverblijven ook op opvoeding moet liggen, naast verzorging van de kinderen.

Hoge plank

'Voor we aan de cursus meededen hadden we wel boeken in ons kinderdagverblijf, maar die lagen heel hoog, op een plank. Kinderen konden ze dus niet zelf pakken, ze werden alleen tevoorschijn gehaald als we gingen voorlezen,' vertelt Cornelisse. 'Tijdens de cursus kreeg ik de tip dat kinderen de boeken zelf moesten kunnen pakken, dus hebben we ze allemaal lager gelegd.' Dat ging in eerste instantie nog tegen haar gevoel in. 'Je bent toch bang dat kinderen die mooie boeken scheuren, want ze gaan er natuurlijk niet voorzichtig mee om. Maar het was toch een goede beslissing, dat merken we meteen. Ik zie nu zelfs dat kinderen van anderhalf een hele poos in boeken zitten te kijken. Uit mezelf had ik hun toch niet zo gauw een boek in handen gegeven.'

Naar de bibliotheek

Ook de andere deelnemende kinderdagverblijven zijn enthousiast over de cursus en het project. Verschillende kinderdagverblijven in de provincie Groningen onthaalden de boekenpakketten feestelijk en mede dankzij de plaatselijke bibliotheken hebben ze nu speciale 'lekker-liggen-lezen-plekken' en een goed gevulde boekenkast met mooie boeken om in te kijken, te bladeren of om uit voorgelezen te worden. De band met de bibliotheek is door het project ook sterker geworden, merkt Cornelisse. 'Als we met de kinderen een thema willen behandelen, gaan we naar de bibliotheek om er boeken bij te zoeken. We hebben bijvoorbeeld het thema "zand en water" gehad – daarvoor konden we natuurlijk heel mooi een boek als *Nijntje aan zee* gebruiken.'

Vaste plaats

Het is de bedoeling van BoekStart om boeken een vaste plaats te geven in de kinderopvang. Er zou een voorleesplan moeten komen, er worden voorleescoördinatoren opgeleid. Cornelisse werd in elk geval zelf al aan het denken gezet, vertelt ze. 'De cursus liet zien dat je veel meer kunt doen met boeken. Je kunt er natuurlijk uit voorlezen, maar je kunt er ook mee werken en erover praten. Het is leuk om boeken centraal te stellen en dat ook aan de ouders te kunnen laten zien. Daarmee inspireer je hen weer om er ook mee aan de slag te gaan. Ik ben nog bezig iedereen in ons team ervan te overtuigen, maar ik ben inmiddels helemaal om.' ●●●

BoekStart
in de kinderopvang

BoekStart in de kinderopvang

Na de pilot is het nu voor kinderdagverblijven en peuterspeelzalen in heel Nederland mogelijk om zich aan te melden voor BoekStart in de kinderopvang. Op de website van het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (*SIOB*) is een aanvraagformulier en informatie over de voorwaarden aan de deelname te vinden. Het kinderdagverblijf en de openbare bibliotheek gaan een samenwerking aan, waarvoor de bibliotheek een subsidie kan aanvragen bij het overkoepelende Kunst van Lezen. Binnen die subsidie is onder andere ruimte voor een boekencollectie voor de kinderopvanglocatie en scholing van de medewerkers van het kinderdagverblijf en de bibliotheek. Het project begint met een 'nulmeting', waarmee de huidige situatie van het (voor)leesbeleid op het kinderdagverblijf wordt vastgesteld. Na acht maanden wordt die geëvalueerd: dan moet het project zijn vruchten hebben afgeworpen.

www.kunstvanlezen.nl

Zoekboeken

Voor kinderen die nog niet kunnen lezen, maar wel grote behoefte hebben om zich alleen terug te trekken met een boek, zijn zoekboeken een uitkomst. Uitgevers hebben het kijkboek helemaal ontdekt, er verschijnen steeds meer prentenboeken waarin kinderen zelf kunnen speuren. Een uitschieter in dit genre is *Zoek boek!* van Bob Staake. ‘Er zijn maar weinig boeken waar je zo veel in kunt zoeken,’ belooft de flaptekst. De expressieve tekeningen, originele doorkijkjes en vrolijke optochten van robots, draken en mummies maken die belofte helemaal waar. Heel origineel is ook *Heen en weer naar de stad* van Tom Schamp, volgens de maker een ‘vrolijke versmelting’ van zijn eerdere kijkboeken, ‘een regelrechte remix met 326 nieuwe details en verborgen verrassingen (voor de betere kijker).’ Hoofdpersoon Otto, een stoere kater, is gefascineerd door alles op vier wielen. De tekeningen van Tom Schamp blinken uit door hun eigenheid en herfstige kleuren. Je kunt vanuit twee richtingen met de stoet auto’s, vrachtwagens en bussen meerijden, maar kantelen van dit kartonboek is pas toegestaan op de laatste bladzijde. [AT] *Zoek boek!*, Bob Staake. Lemniscaat, € 14,95 (3+)

Heen en weer naar de stad, Tom Schamp. Lannoo, € 17,99 (3+)

Het Muizenhuis

Poppenhuizen zijn helemaal hip. Dit najaar verschenen verschillende prentenboeken met poppenhuizen in de hoofdrol: *Het huis van een prima ballerina* van Pascale Debert (Lannoo), *Nacht in het poppenhuis* van Anna Woltz en Th e Tjong-Khing (Leopold) en *Het Muizenhuis – Sam & Julia* van Karina Schaapman – schrijversnaam van ex-gemeenteraadslid Karin Content die tijdens een burn-out de gedroomde bestseller schreef. Op therapeutische basis knutselde Schaapman een bouwwerk met meer dan honderd kamers, gangenstelsels en buitenruimtes uit kartonnen dozen, papier-mach e, oude lapjes en reclamemateriaal. Later besloot zij er een boek van te maken en schreef daarbij een serie verhalen over de muisjes Sam en Julia, die in het Muizenhuis veilige avonturen beleven. Op de intrigerende foto’s valt van alles te ontdekken: de plankjes in de keuken staan volgepropt met levensmiddelen, in de slaapkamer slingeren boeken, lp’s en *Donald Ducks* rond, de linnenkasten puilen uit. Een maand na verschijnen beleefde het boek al een vijfde druk, inmiddels zijn er ruim 50.000 exemplaren verkocht en zal het verschijnen in onder meer Frankrijk en Japan. Het Muizenhuis zal na een rondreis worden tentoongesteld in de OBA in Amsterdam. [AT]

Het Muizenhuis – Sam & Julia, Karina Schaapman. Rubinstein, € 14,95 (4+)

Mama kwijt

Ieder jaar kiest een jury van Nederlandse jeugdbibliothecarissen het boek dat centraal zal staan tijdens de Nationale Voorleesdagen. Dit jaar werd *Mama kwijt* van de Ierse illustrator Chris Haughton uitverkoren; een peuterverhaal met een minimum aan woorden over een jonge uil die uit zijn boom valt en samen met een eekhoorn op zoek gaat naar zijn moeder. De in 1978 in Dublin geboren illustrator en vormgever Chris Haughton illustreert regelmatig voor *The Guardian* en raakte geïnspireerd om een prentenboek te maken na een bezoek aan een tentoonstelling over Dick Bruna. *Mama kwijt* is een humoristisch verhaal voor peuters dat uitblinkt door de sterke stilering en goed getroffen mimiek. Uitgeverij Gottmer liet voor de Voorleesdagen stoffen karakterpoppetjes van uil maken door de Fair Trade-organisatie waar Chis Haughton aan verbonden is. In totaal selecteerde de jury tien titels voor peuters en kleuters, die centraal zullen staan tijdens De Nationale Voorleesdagen 2012 (van woensdag 18 januari tot en met zaterdag 28 januari). In de voorleestoptien zijn prentenboeken opgenomen van onder andere Leo Timmers, Mies van Hout, Lucy Cousins, Mylo Freeman, Natascha Stenvert en het duo Julia Donaldson en Lydia Monks. [AT]

www.nationalevoorleesdagen.nl

McSweeney's

Anders, gedurfd en origineel, zo noemen uitgeverijen Lebowski en Pimento de McSweeney's prentenboekenreeks, waarvan zij gezamenlijk de rechten hebben verworven. McSweeney's is de uitgeverij van de Amerikaanse auteur Dave Eggers (*Zeitoun, Where the Wild Things Are*) die naast een artistiek en zeer verzorgd boekenfonds ook een literair tijdschrift en een bijzondere website in de lucht houdt. In de prentenboekenreeks verschijnen oude klassiekers in een luxe uitvoering, zoals kartonboeken met thermo-inkt, waarover je kunt wrijven om de afbeelding tevoorschijn te toveren, een prentenboekenbox die je zelf kunt vullen en prentenboeken met stofomslagen die zijn uit te klappen tot een poster. De eerste vertaling in de McSweeney's-reeks is *De kat komt eraan!*, het eerste Sovjet-Amerikaanse prentenboek van auteur Frank Asch en illustrator Vladimir Vagin uit 1989. Zij ontmoetten elkaar tijdens een symposium over jeugdboeken medio jaren tachtig en besloten ondanks de taalbarrière samen een boek te maken. Per koerier vlogen tekeningen en vertaalde briefjes heen en weer en ontstond een pastiche op de Koude Oorlog met een minimum aan woorden en uitbundige magisch-realistische tekeningen, dat zeer hoopvol eindigt met een groot stuk kaas. [AT]

De kat komt eraan!, Vladimir Vagin & Frank Asch. Lebowski/Pimento, € 13,50 (4+)

Jip

Uitgeverij Junior Press gaat de concurrentie aan met het voorleestijdschrift *Entoentoentoen*. Onder redactie van jeugdboekrecensent Bas Maliepaard verschijnt *Jip Magazine*, een tijdschrift rond voorlezen. 'Ouders die nooit in een bibliotheek of kinderboekwinkel komen hebben geen idee hoe groot het aanbod is,' weet Maliepaard. Daar moet *Jip*, dat in de supermarkt in het schap naast *Bob de Bouwer* en *Dora* ligt, verandering in brengen. Voor € 4,50 biedt *Jip* toegankelijke voorleesverhalen van auteurs als Jacques Vriens en Sjoerd Kuiper, pedagogische tips en portretten. Bekende Nederlanders vertellen over hun voorleesrituelen; trotse ouders over de eigen boekenplank van hun baby. Verder bevat het 64 pagina's dikke tijdschrift onder meer boekentips, een strip van Floor de Goede en knutselideeën. *Jip* richt zich op een breed publiek van ouders, grootouders en professionals in de kinderopvang. Mooie tegenstelling: in het eerste nummer pleitte columnist Tjibbe Veldkamp voor meer kattenkwaad en ontploffingen in prentenboeken en bekende moeder Tamarra (33 jaar) dat zij *Poten omhoog!* van Catharina Valckx nooit zelf zou hebben aangeschaft, vanwege het speelgoedpistool op de cover. Er valt nog een hoop te doen voor *Jip*. [AT]

www.jipmagazine.nl

Gouden Boekjes in Helmond

De Gouden Boekjes-tentoonstelling die eerder te zien was in Kasteel Groeneveld in Baarn is verhuisd naar Helmond. Tot en met 25 maart 2012 zijn het kantoor van Krantenpoes en de circustent van Pietepaf te zien in de Boscotondohal van het Gemeentemuseum in Helmond. De familietentoonstelling bedient verschillende doelgroepen: kinderen kunnen spelen in het schip van de hondenmatroos en de gele taxi, volwassenen kunnen zich verdiepen in de geschiedenis van de omvangrijke populaire Amerikaanse prentenboekenreeks, die in 1953 voor het eerst in Nederland verscheen. Intussen blijft uitgeverij Rubinstein aan de weg timmeren om de serie uit te breiden. Dit najaar verscheen *Het zeemans-ABC*, een nieuw Nederlandstalig Gouden Boekje met gespierdere zeebonken en goedlachse koksmaten. De hyperrealistische tekeningen van Kelly Strøm sluiten goed aan bij de sfeer van de *Little Golden Books*, het rijm van Nienke Denenkamp loopt soepel: 'Q is Quirinus met zijn woeste baard / R is het roofschip waar hij op vaart.' Voor komend voorjaar staan er twee nieuwe titels gepland: *Ganzelot gaat naar de markt* van Rindert Kromhout en Annemarie van Haerlingen en *Niesje en de Nachtwacht* van Jan Paul Schutten en Martijn van der Linden, dat tot stand kwam in samenwerking met het Rijksmuseum. [AT]

‘Liefde voor boeken is niet

DE STAND VAN HET VOORLEZEN – Op 18 januari 2012 starten De Nationale Voorleesdagen. Tot 28 januari worden in heel Nederland weer voorleesontbijten en andere voorleesactiviteiten georganiseerd op scholen, in bibliotheken en op andere plekken om het belang en het plezier van voorlezen te benadrukken. Maar hoe is het eigenlijk gesteld met het voorlezen thuis? Elisabeth Duursma, onderzoeker bij Expertisecentrum Taal, Onderwijs en Communicatie aan de Rijksuniversiteit Groningen, legde in opdracht van Stichting Lezen het voorleesgedrag van gezinnen met kinderen onder de dertien jaar onder de loep. Haar rapport *Voorlezen in gezinnen in Nederland* zal rond De Nationale Voorleesdagen verschijnen.

DOOR EVA GERRITS

Dat voorlezen goed is voor de taalontwikkeling bij kinderen is, onder andere dankzij projecten als BoekStart, inmiddels genoegzaam bekend. Maar wie denkt dat de liefde voor boeken bij kinderen een aangeboren kwestie is, die vanzelf komt bovendrijven zonder dat ouders die ‘erin hoeven te stoppen’, heeft het mis. Duursma: ‘Baby’s zijn niet zomaar geïnteresseerd in boeken. De voorleesinspanningen van ouders zijn heel belangrijk. Daarmee wordt het zaadje geplant voor de latere interesse van kinderen in boeken en voorlezen. Natuurlijk zijn sommige kinderen meer geïnteresseerd in lezen dan andere, maar het begint bij de ouders. En net zoals je een zaadje moet blijven wateren en bemesten, moet je ook voorlezen voortdurend blijven volhouden. Het is een kwestie van *nurturing*, van aanbieden en stimuleren.’

Wie denkt dat alleen verhaaltjes voorlezen genoeg *nurturing* is, slaat ook de plank mis. De interacties en discussies rond het voorlezen tussen ouder en kind zijn misschien nog wel belangrijker dan het voorlezen zelf. ‘Voorlezen maakt dat een kind zich speciaal voelt, het voelt geborgenheid, een veilige context. Dat bevordert de gehechtheid en een goede relatie tussen ouders en kinderen,’ aldus Duursma. ‘Ouders die veel voorlezen, weten ook beter hoe ze op hun kinderen moeten inspelen. Ik heb video’s gezien van ouders die niet wisten hoe ze het voorlezen moesten aanpakken – gewoon schrijnend. Het is heel belangrijk om een stimulerende omgeving te creëren waarin kinderen boeken worden aangeboden.’

Baby’s en boekjes

Al doen baby’s niet meer dan sabbelen en kauwen op boekjes en erop slaan, het heeft wel degelijk zin heel jonge kinderen al boekjes aan te bieden. Naarmate ze meer worden voorgelezen en aan boeken worden ‘blootgesteld’ weten ze beter wat ze ermee moeten. Hoe doe je dat, een baby een boek aanbieden? Duursma: ‘Baby’s hebben nog moeite met focus, dat kun je bijvoorbeeld stimuleren door veel te wijzen, “Kijk, poes!” Kinderen leren dan het verband, ze ontwikkelen taal en ouders leren hun gedrag aan het kind aan te passen. Langzaam kun je het voorlezen complexer maken, je kunt bladzijden omslaan, vragen stellen als “Goh, waar hebben we dat eerder gezien?”’ En wat eerst door baby’s werd bekwijld en toegetakeld, leren ze gaandeweg vasthouden en hanteren. Volgens Duursma’s bevindingen beginnen veel Nederlandse ouders al vrij vroeg met voorlezen; zo’n zeventig procent van de respondenten in haar onderzoek startte nog voor het kind

Illustratie uit Mamma Kwijt, Chris Haughton

aangeboren'

een jaar was; een derde nog voor de eerste zes maanden, waaruit blijkt dat die ouders goed op de hoogte zijn van de positieve effecten van voorlezen. Duursma over de ideale leeftijd om met voorlezen te beginnen: 'Gemiddeld genomen is vanaf zes maanden een mooi startpunt: een kind kan zitten, er is meer interactie. Als ouder kun je dan goed werken aan de relatie met je kind. Een baby is natuurlijk nog niet heel responsief, maar een verhaaltje vertellen, praten tijdens het voeden is goed, baby's vinden het heel prettig om je stem te horen. En hoe eerder je met voorlezen begint, hoe makkelijker het is op te bouwen.'

Bevindingen

Nederlandse ouders beginnen over het algemeen dus mooi op tijd en proberen het voorlezen daarbij zo leuk mogelijk te maken. Maar het zou wel wat langer mogen: de meesten houden het na zo'n vijf minuten, maximaal een kwartiertje, voor gezien. Duursma: 'Hoe langer je voorleest, hoe meer taal de kinderen aangeboden krijgen en hoe meer ze daarvan kunnen profiteren.' Buitenlandse leesbevorderingsprogramma's zoals Reach Out and Read en Bookstart, waar BookStart op is gebaseerd, raden minstens twintig minuten voorlezen per dag aan.

Een positief resultaat dat Duursma opviel: 'Veel oudere kinderen, die al kunnen lezen, worden nog steeds voorgelezen, ouders houden dat vol. Met het voorlezen wordt er bijvoorbeeld ook samen gepraat over de betekenis van woorden, dat blijft de band tussen ouder en kind versterken.'

Duursma legt ook nadruk op de rol van de voorlezende vader, naast een voorlezende moeder. 'Het blijkt dat een voorlezende

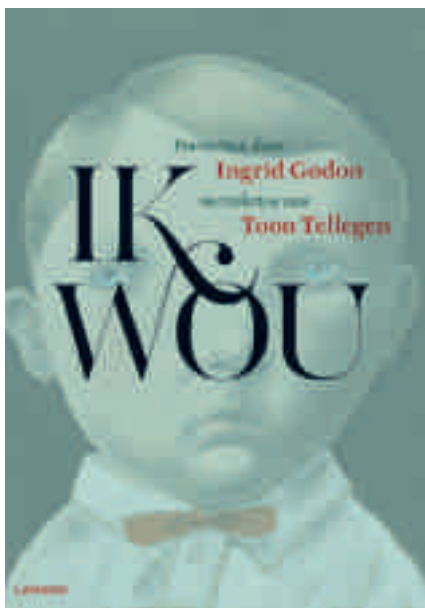
vader wel degelijk uitmaakt. Voorlezende vaders kunnen een heel specifiek effect hebben op de taalontwikkeling van een kind. Moeders leggen vaak de basis voor het voorlezen, hun aanpak is over het algemeen schools, met vragen als "Wat voor kleur hebben de sinaasappels?" Ze volgen een routine, doen het vaak dagelijks. Van vaders zou je kunnen zeggen dat ze tijdens het voorlezen een ander soort taal spreken dan moeders. Zij gebruiken moeilijkere woorden, doen een groter beroep op cognitieve vaardigheden en stellen bijvoorbeeld vragen als "Weet je nog toen wij naar het circus zijn geweest?" Vaders zijn minder routineus, misschien ook omdat ze minder voorlezen. Ze betrekken het kind er op een heel andere manier bij dan moeders. Beide ouders kunnen op een unieke manier bijdragen aan de taalontwikkeling van een kind.'

Nog genoeg voorleescampagnes

Dat is duidelijk: langer voorlezen helpt, voorlezende vaders ook. Heeft Duursma meer adviezen? 'Uit interviews die ik met ouders heb gehouden blijkt dat ze zich er wel bewust van zijn dat voorlezen goed is voor hun kind, maar dat ze eigenlijk nooit hebben gehoord dat ze moeten voorlezen. Het is dus niet vanzelfsprekend dat hun dat wordt verteld. Het zou heel goed zijn als ouders van de kinderopvang, de wijkverpleging of het consultatiebureau horen waarom minder tv-kijken en meer voorlezen goed is, en dat op die plekken ook gewoon eens wordt gevraagd naar het voorleesgedrag thuis. Bij het checken van kinderen op het consultatiebureau zou het voorleesgedrag van ouders gevolgd kunnen worden.' En zo kan ook verborgen voorleesleed worden aangepakt, want ook in Nederland bestaat dat. 'Op één school bleken er van de twintig kleuters in groep één en twee maar twee thuis te worden voorgelezen. Het betrof niet eens een achterstandswijk.'

Ook aanstaande leerkrachten op de pabo moeten volgens Duursma bewust worden gemaakt van het belang van voorlezende ouders. 'De scholen die aan dit onderzoek deelnamen onderkenden overigens het belang van voorlezen thuis; voor die scholen was het een goede reden om mee te werken. Er zijn, kortom, nog genoeg voorleescampagnes te bedenken voor speciale doelgroepen, zoals voor vaders, met de nadruk op de unieke rol die zij hebben; voor leerkrachten van de groepen vijf tot en met zeven, gericht op het belang van voorlezen aan oudere kinderen; of voor ouders gericht op het belang en het plezier van voorlezen aan oudere kinderen.' Nu dit rapport er eenmaal is, kan erop worden voortgebouwd. 'Het zou mooi zijn als het voorleesgedrag in gezinnen eens in de zoveel jaar wordt onderzocht om, zoals nu met de opkomst van nieuwe media, ontwikkelingen te volgen.'

De bevindingen uit *Voorlezen in gezinnen in Nederland* zullen rond De Nationale Voorleesdagen te raadplegen zijn op de website van Stichting Lezen, www.lezen.nl.

Ik wou

Ik wou is een boek met 33 intrigerende portretten van illustratrice Ingrid Godon en tekst van Toon Tellegen. Godon liet zich inspireren door oude familiealbums en de Vlaamse primitieven en tekende close-ups van baby's, jongens in te strakke bloesjes, afgetobde huisvrouwen en grootvaders. Hun dwingende ogen staan ver uit elkaar, niemand lacht. Het zijn rasechte Vlaamse tobbers uit een vervlogen tijd, die met een introverte blik de wereld in staren en bij wie de zorgen als een zwarte schaduw over het gezicht liggen. Toon Tellegen liet de beelden spreken en schreef bij elk portret een korte overpeinzing, waarin hij op briljante wijze de zorgen, angsten en verlangens van de geportretteerden ving. 'Ik wou dat geluk een ding was en dat ik het ergens vond en mee naar huis nam,' denkt het jongetje Carl. En Jean, met zijn veel te strakke scheiding en droeve ogen: 'Ik wou dat ik een vriend had en dat we elkaar allebei een keer gered hadden, met gevaar voor eigen leven. Uit zee, de een. Uit een brandend huis, de ander. We waren al bewusteloos geweest.' De originele portretten zijn tot en met 8 januari 2012 te zien in Museum M in Leuven. [AT]

Ik wou, Ingrid Godon (ill.) & Toon Tellegen. Lannoo, € 24,95 (10+)

Marten Toonder herdacht

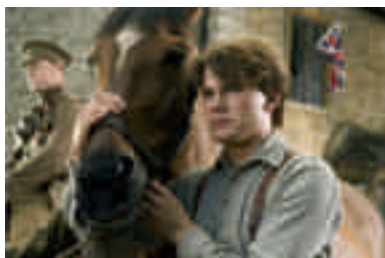
2012 is het jaar waarin Marten Toonder (1912–2005), de geestelijk vader van Olivier B. Bommel en Tom Poes, honderd jaar zou zijn geworden. Toonder, die met zijn stripstudio's zo bepalend is geweest voor het Nederlandse striptklimaat, wordt daarom herdacht met een drietal exposities in Den Haag, Groningen en Brussel. Ook de Stripedagen in Gorinchem op 10 en 11 maart 2012 zullen geheel in het teken komen te staan van de stripmagnaat. Op het stripevenement zijn verscheidene exposities gepland, filmvertoningen en ontmoetingen met medewerkers van de legendarische Toonder Studio's. Op 20 januari gaat in Toonders geboortestad Rotterdam een nieuwe Bommelmusical in première. *De Nieuwe IJstijd. Een muzikaal stripverhaal* wordt geproduceerd door OpusOne, het Amsterdamse theatergezelschap dat eerder de Bommelsage *De Trullenhoedster* bracht. Het beeldverhaal *Tom Poes en de nieuwe ijstijd* werd door Toonder getekend en geschreven in het najaar van 1947 en getuigt van een opmerkelijk heldere analyse van maatschappelijke ontwikkelingen, die volgens de musicalmakers nog altijd actueel is. [AT]

De Nieuwe IJstijd. Een muzikaal stripverhaal door OpusOne reist van 10 december 2011 t/m 3 mei 2012 langs verschillende theaters. www.opusone.nl; www.toonderjaar.nl

Van boek naar kerstfilm

Wie in de vakantie naar de bioscoop wil, kan kiezen uit verschillende kerstfilms. *War Horse* van Steven Spielberg, naar een roman van de Britse jeugdboekenschrijver Michael Morpurgo, is vlak na de Amerikaanse première ook in de Nederlandse bioscopen te zien. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog wordt Alberts geliefde paard Joey verkocht aan de cavalerie en verscheept naar Frankrijk, om daar te gaan dienen in de loopgravenoorlog. Albert kan het paard met bijzondere gaven niet vergeten en reist het achterna. Eerder werd *War Horse* bewerkt tot een succesvol theaterstuk met levensgrote poppen. De sfeer van de film is compleet anders: de trailer belooft een heroïsche tranentrekker voor het hele gezin. 'It's heart and it's message provide a story that can be felt in every country,' zei Spielberg over Morpurgo's oorlogsroman. De kersthit voor jongere kinderen wordt ongetwijfeld *Dolfje Weerwolfje* naar de populaire weerwolfserie van Paul van Loon met in de cast Kim van Kooten, Bianca Krijgsman, Remco Vrijdag en de zevenjarige Ole Kroes. De première van *Achtste-groepers huilen niet* naar het gelijknamige boek van Jacques Vriens heeft de feestdagen niet gehaald. De film is opgeschoven naar de voorjaarsvakantie en draait vanaf 15 februari in de bioscoop. [AT]

Woestewolf op toneel

Met een vervloeking, drie adellijke broers, een kist vol betoverd goud en een hertog die in een wolf verandert was Paul Biegel met *De vloek van Woestewolf* (1974) de weerwolvenhype ver vooruit. Voor *Woestewolf* als griezelverhaal verscheen, was er eerst de legendarische televisieserie, waarvoor Biegel zelf het script schreef. De acteurs werden gefilmd in een lege studio en met behulp van chroma-key voor de door Carl Hollander getekende decors geplaatst. Bijna veertig jaar later is er een nieuwe bewerking van *Woestewolf* door het Filaal, waarin regisseur Monique Corvers met zeven acteurs en vijf muzikanten een ode brengt aan de verbeeldingskracht van Biegel. De nuchtere dokter Kroch kreeg een Ti-ta-tovenaarachtig laboratorium; zijn knecht Valet een duivels oog; en de broers van de hertog hangen de schurk uit in bontmantels. Het orkest speelt zijn sinistere muziek vanuit een kooi, die tegelijk dienstdoet als fundering van de ruines van het spookslot, dat eens in de dertien jaar herrijst. *De vloek van Woestewolf* is nog tot en met 24 januari 2012 te zien in verschillende theaters. [AT]

www.hetfiliaal.nl

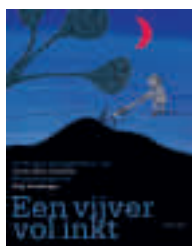

FOTO'S: JORIS VAN BENNEKOM

Onder de kerstboom

Kerstmis is niet compleet zonder boeken onder de boom. Drie cadeautips op rijm, waar het hele gezin blij van wordt.

- *Een vijver vol inkt* is een nieuwe verzamelbundel met versjes van Annie M.G. Schmidt, waarin tekenaar Sieb Posthuma haar dwarse geest op briljante wijze wist te vangen. Vormgeefster Irma Boom voegde tekst en tekeningen samen tot een bijzonder boek. (Querido, 5+).
- In *Zoen me tot ik spin* bezingen Hans Andreus, Simon van der Geest, Eva Gerlach, Herman Gorter, Joost Zwagerman en andere dichters de liefde in achttien gedichten. Wolf Erlbruch maakte bij die vrolijke, broeierige en ernstige poëzie geestige prenten van zoenende dieren (Querido, 8+).
- Oma Catharina doet een dansje, de familie olifant stamppt door het bos en hond Ibbe vangt boeven. In *De held van alle helden* beleven tien helden van Mark Haayema avonturen op rijm, die op de bijgeleverde cd worden voorgelezen door Dieuwertje Blok, Sipke Jan Bousema, André van Duin en andere bekende Nederlanders. Een deel van de opbrengst van dit feestelijk boek met tekeningen van tien verschillende illustratoren, komt ten goede aan de stichting De Upside van Down. (Gottmer, 5+). [AT]

Dichterlijk bloed

Elk jaar doen duizenden kinderen mee aan de wedstrijd van Kinderen en Poëzie, individueel of in klassenverband. Dit jaar won Lukas Schaap (10 jaar) de hoofdprijs van de vakjury met een bloederig gevecht op papier. Kinderen en Poëzie is voor kinderen tussen de zes en twaalf jaar. [AT]

www.poeziepaleis.nl

Einde

Hij kwam achter me aan
te groot te sterk te snel
voor mij en ik struikelde
over mijn woorden

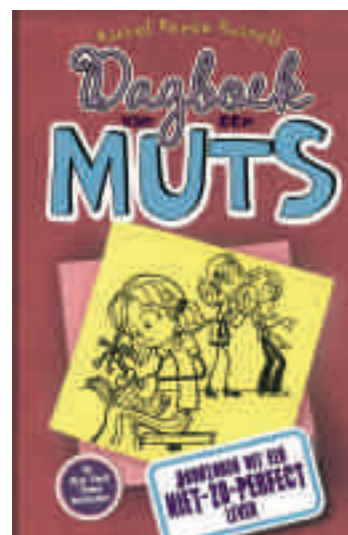
Hij was vlak achter me
zijn hete adem in mijn nek
ik schreef mijn zwaard door mijn hart
liet rood bloed gutsen... gutsen
want dat klinkt zo lekker, gutsen

Hij lag toen daar doodstil, zo stil
en ik had geen woorden meer
ik keek
een rilling door zijn lijf... mijn lijf

Ik heb hem vermoord
met mijn lievelingspen
in drie woorden was hij dood

Lukas Schaap
Uit: *De zon schijnt streepjes*.
Het Poëziepaleis, € 12,50 (7+)

Pechvogels, sukkel

DE OPMARS VAN WIMPY KID – Loserdagboeken zijn de nieuwe kinderboekenhype. Zoals uitgevers zich na *Harry Potter* als hyena's op fantasy stortten, zo staan ze nu in de rij om nieuwe antihelden binnen te hengelen. Nederland heeft wat langer moeten warmlopen voor *Het leven van een loser* aansloeg, maar ook hier winnen dagboeken van blunderende (pre)pubers aan populariteit.

DOOR ANNEMARIE TERHELL

Al tijdens zijn studie wilde Jeff Kinney (1971) striptekenaar worden en probeerde hij zijn strips te slijten. Hij kreeg de ene afwijzing na de andere en dacht: weet je wat, ik schrijf een boek en verstop mijn cartoons in de tekst. Negen jaar deed hij over *Diary of a Wimpy Kid* en het werd een enorme hit. Meer dan honderd weken stond de serie in *The New York Times*-bestsellerlijst, wereldwijd zijn er meer dan vijftig miljoen exemplaren verkocht in ruim veertig landen. Het is de gedroomde *American Dream*: iedereen kan het maken, zolang je maar volhoudt.

The Most Likely to Succeed

Voor wie hem nog niet kent: Wimpy Kid heet in het gewone leven Greg Heffley (in de Nederlandse editie Bram Botermans) en is een middelmatige leerling die zijn debuut maakt op de *Middle School*. Vooral niet opvallen, niet in je neus peuteren en zeker niet omgaan met sukkel, is het advies van zijn oudere punkbroer. Greg heeft andere plannen; zijn doel is een plekje te veroveren in het jaarboek. Al maakt hij weinig kans op de titel 'The Most Likely to Succeed', hij kan toch ten minste proberen uit te blinken als worstelaar of als klaarover, redeneert hij. Een handicap daarbij is Gregs onhandigheid, zelfzuchtigheid en luiheid. In priegelige tekeningetjes

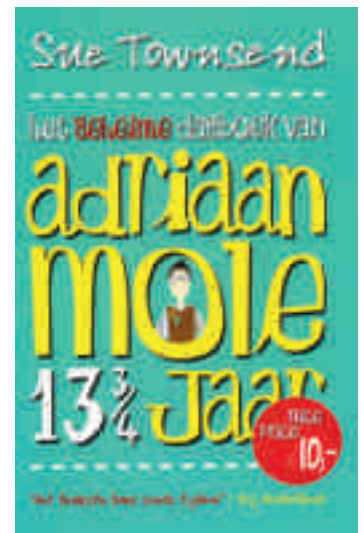
en korte dagboekfragmenten blundert hij zich een weg door het schoolleven. Waar andere vaders tijdens zwemtraining brullen: 'Maak ze af, Jan' en 'Geen genade, Tom!', roept zijn eigen vader: 'Sta niet zo te bibberen, Bram!' Blauwbekkend piept hij ertussenuit naar het toilet en wikkelt zichzelf in wc-papier om warm te blijven.

Machocultuur

Waarom de serie in de vs zo populair is, laat zich niet moeilijk raden. Het Amerikaanse schoolsysteem draait om prestatie en maar weinig leerlingen komen hun schooltijd ongeschonden door. In *Wimpy Kid* kun je lachen om de blunders waarvoor je het zelf in je broek doet. Bovendien hebben nerds een groeiende cultstatus. Ben je geen *beauty* maar heb je wel *brains*, dan ben je al snel een 'nerd' (een sociaal onhandige monomaan) of een 'geek' (een iets vriendelijker benaming voor een sociaal onaangepaste technicus met te veel hersens). Een strategische zet is om die onaangepastheid te cultiveren door een bril op te zetten en een extreme hobby te kiezen. Zo kun je je schooltijd overleven als *science nerd*, *comic book nerd*, *game nerd*, of *Star Wars nerd*. Ook Greg/Bram mist een sociale antenne en hij heeft dat niet van een vreemde: zijn vader knijpt er voortdurend tussenuit om in de bergruimte te werken aan zijn maquette van de slag bij Waterloo.

Parodie

Voor Nederlandse leerlingen is dat statusgedoe wat minder herkenbaar, hier zijn klassenverkiezingen om de 'best geklede leerling' of 'clown van de klas' taboe. Toch blijft er genoeg over waarmee kinderen zich kunnen identificeren of vermaken: pubergepieker, gedoe met klasgenoten, veel situatiedumor en – niet onbelangrijk – weinig tekst en veel tekeningen. Het heeft een paar jaar geduurd voor *Het leven van een loser*

en mislukkelingen

aansloeg, maar uitgeverij De Fontein is optimistisch. De serie loopt nu boven verwachting goed en in 2012 worden de volgende drie delen vertaald. Intussen proberen andere schrijvers mee te liften op het succes en verschijnt de ene *Wimpy Kid*-kloon na de andere. *Dagboek van een vampier/watje* van Tim Collins (in Amerika verschenen onder de titel *Diary of a Wimpy Vampire*, er is ook al een *Diary of a Wimpy Werewolf* en een *Notes From an Utterly Lame Vampire*) is een parodie die draait om een honderd jaar oude vampier, die gedoemd is om voor eeuwig vijftien jaar te blijven. Dat brengt nogal wat getob met zich mee. Nigel is bang dat zijn ouders zijn tanden zullen zetten in een van zijn vrienden, en hij is hopeloos verliefd op Chloë, maar het valt niet mee om haar aandacht te trekken met zijn lijkwitte gezicht.

Aardbeienlipgloss

Dagboek van een Muts, een vertaling van *The Dork Diaries* van Rachel Renée Russell, is een schaamteloze kopie van het *Wimpy Kid*-concept, tot en met het handgeschreven lettertype op lijntjespapier aan toe. Nikki worstelt met haar populariteit op school en omdat ze het moet het stellen zonder coole smartphone en hippe outfits acht ze zichzelf kansloos in de schooljungle. Terwijl haar leven draait om lockers, uitnodigingen en aardbeienlipgloss vecht ze een meidenoorlog uit met veel vrouwelijk venijn. Een sympathiekere antiheld is Kai uit de Duitse serie *Coolman en ik*. Kai heeft een onzichtbare vriend, die alles volkomen in het honderd laat lopen en onder alle omstandigheden irritant optimistisch blijft. De *Coolman*-serie wijkt af van andere loserboeken omdat de avonturen meer vaart hebben en zich niet afspelen op school, maar het aandeel in tekeningen is groot. Kai en Coolman beleven echte avonturen; ze blijven alleen thuis zonder ouders, gaan op talent cursus naar London en laten de boel flink ontsporen.

Oerloserboek

De nieuwste Bram Botermans-lookalike is wat jonger en heet Tom Groot. Toms leraren denken dat hij snel is afgeleid en 'focus mist', maar dat is heel onterecht, schrijft Tom. 'Op dit moment ben ik juist heel erg gefocust op welk koekje ik het eerst zal eten.' Toms milde grapjes zijn verpakt in tekst met veel priegels; hij schrijft zijn dagboek terwijl hij in de klas zit en erop los doet. Het is allemaal best amusant, maar dit boek heeft hetzelfde manco als vrijwel alle andere loserboeken: werkelijk lachwekkend wil het nergens worden. Wie echt iets leuks wil lezen, kan beter teruggrijpen op het oerloserboek *Het geheime dagboek van Adriaan Mole*. Met zijn 13 $\frac{3}{4}$ jaar, overrijpe puisten, slonzige moeder en eindeloze genavelstaar is Adriaan nog altijd een grappige antiheld. Zijn overgeëmancipeerde oma en zijn punkvrienden met veiligheidsspelden zijn wel wat gedateerd (het boek stamt uit 1982), maar de observaties van Sue Townsend blijven scherp en onverminderd geestig. En dat is toch wat je je vooral wenst als lezer van een loserboek: dat je kunt schaterlachen tot je erbij neervalt. ●●●

Het leven van een loser, Jeff Kinney. De Fontein, € 13,95 (10+)

Dagboek van een vampier/watje, Tim Collins. Ploegsma, € 15,95 (12+)

Dagboek van een Muts – Avonturen uit een niet-zo-perfect-leven, Rachel Renée Russell. De Fontein, € 13,95 (10+)

Coolman en ik, Bertram & Schulmeyer. Lemniscaat, € 14,95 (10+)

De waanzinnige wereld van Tom Groot, L. Pichon. Gottmer, € 14,95 (9+)

Het geheime dagboek van Adriaan Mole, Sue Townsend.

Maarten Muntinga, € 9,95 (12+)

Prikkels

PRIJZENCIRCUS – De beste boeken verdienen een prijs. Een overzicht van de belangrijkste kinder- en jeugdboekprijzen volgens de doorgaande leeslijn.

ZILVEREN EN GOUDEN PENSELEN

Het Zilveren Penseel wordt jaarlijks toegekend aan twee van de best geïllustreerde kinderboeken van het afgelopen jaar. Ook buitenlandse kunstenaars komen in aanmerking, mits het werk waarvoor zij bekroond worden in het Nederlands is gepubliceerd. Van oudsher werd het Gouden Penseel alleen uitgereikt aan een oorspronkelijk Nederlands kunstenaar. Dit jaar week de jury van haar eigen reglement af (zie *Lezen* nummer 3, 2011) en bekroonde zij *Seizoenen*, van de Franse illustrator Blexbolex. Die beslissing bracht onder Nederlandse illustratoren een golf van kritiek teweeg. www.kinderboekenweek.nl/penselen

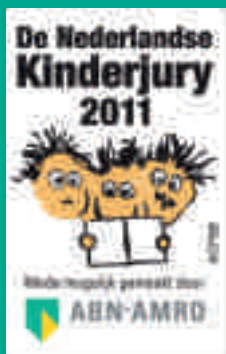

DE JONGE JURY

De prijs van de Jonge Jury gaat jaarlijks naar het beste in het Nederlands verschenen boek voor jeugd van 12–16 jaar, iedereen in die leeftijdscategorie mag stemmen. Sinds haar oprichting in 1998 zijn Carry Slee en Francine Oomen vaste winnaars, op een paar jaren na (J.K. Rowlings *Harry Potter & De geheime kamer* werd bekroond in 2002, Maren Stoffels won met *Dreadlocks en lippenstift* in 2007 en met *Sproetenliefde* in 2009 en Caja Cazemier won in 2008 met *Vamp*). De Prijs van de Jonge Jury wordt ieder jaar uitgereikt tijdens een dag vol workshops en literaire activiteiten, de Dag van de Jonge Jury. www.jongejury.nl

EFFECT

- Rietje Nivard, Kinderboekwinkel Amsterdam: 'Bekroonde kinderboeken, Griffels en Penselen, krijgen bij ons een eigen kast; alle scholen in Amsterdam informeren we per brief over de winnaar van de Kinderjury en jeugdige klantjes daag ik graag uit de winnaar van de Jonge Jury te lezen: kijk, dit is wat kinderen zélf goed vinden. De bekroning van een kinderboek kan, afhankelijk van de toegankelijkheid van een titel, een heel groot effect hebben op de verkoop. Van een goeie Griffeltitel worden landelijk bijvoorbeeld in plaats van drieduizend, zo dertigduizend titels verkocht.'
- Thea Otte, pr-medewerkster Querido Kind: 'Veel goede boeken blijven onder de radar hangen, een prijs brengt een boek voor het voetlicht. *Dissus* (in 2011 bekroond) heeft een *boost* gekregen door het winnen van de Gouden Griffel. Kinderboekhandels bestellen meer bij, richten er een speciale plek voor in. Ik voorzie een langetermijneffect, *Dissus* is een heel toegankelijke manier van het onder de aandacht brengen van oude verhalen, scholen vullen hun schoolbibliotheken vaak aan op basis van wie gewonnen heeft. Dankzij het winnen van de Zilveren en Gouden Griffel treedt er een sneeuwbal effect in werking.'

DE KINDERJURY

In de Nederlandse Kinderjury kunnen kinderen in de basisschoollleeftijd zelf hun stem laten horen. Deze publieksprijs voor kinderen bestaat sinds 1988 en wordt uitgereikt in twee categorieën: 6–9 jaar en 10–12 jaar. Sinds vijf jaar wordt de prijs uitgereikt door de Senaat. Dit orgaan bestaat uit een groep van twaalf kinderen die alle provincies vertegenwoordigen, en die de keuze van de stemmers motiveren met een juryrapport. Topscoorders in de Kinderjury zijn Paul van Loon (hij won de prijs tien maal), Francine Oomen (negen maal) en Carry Slee (negen maal). In 2011 waren Geronimo Stilton met *Fantasia V* en Francine Oomen met *Hoe overleef ik mijn vader? (En hij mij!)* het populairst. www.kinderjury.nl

DIORAPHTE JONGERENLITERATUUR PRIJS

Wat in 2010 nog de Grote Jongerenliteratuur Prijs heette, is nu vernoemd naar haar sponsor: de Dioraphte Jongerenliteratuur Prijs. De DJP kent drie prijzen: voor beste oorspronkelijk Nederlandstalig boek; beste in het Nederlands vertaalde boek en een publieksprijs op basis van een online stemcampagne. In 2011 wonnen *De hemel van Heivisj*, Benny Lindelauf (oorspronkelijk Nederlands), *Ik ben de sterkste*, Christian Frascella (vertaald) en *Mama Tandoori*, Ernest van der Kwast (publieksprijs). www.jongerenliteratuurprijs.org

INKTAAP

De winnaar van de Inktaap wordt door bovenbouwleerlingen gekozen uit de winnaars van de grote literaire prijzen voor volwassenen: de Libris Literatuur Prijs, de AKO Literatuurprijs en de Gouden Uil. Omdat die laatste dit jaar niet wordt uitgereikt, komen nu ook titels in aanmerking die zowel op de tiplijst van de AKO als de longlist van de Libris stonden. De Inktaap 2010 ging naar *Kleine dagen* van Bernard Dewulf. Yves Petry's *De maagd Marino* (winnaar Libris) en Marente de Moors *De Nederlandse maagd* (winnaar AKO) staan op de volgende nominatielijst. www.inktaap.org

ZILVEREN EN GOUDEN GRIFFELS

De Zilveren en Gouden Griffels vormen de vakjuryprizen voor de mooiste kinderboeken van het jaar. Van 1954 tot 1971 heette de onderscheiding Kinderboek van het Jaar; in 1971 werden de eerste Griffels uitgereikt. In elk van de vijf categorieën (0-6 jaar, 6-plus, 9-plus, informatieve boeken en poëzie) kunnen twee boeken een Zilveren Griffel krijgen, waarvoor Nederlandstalige en in het Nederlands vertaalde boeken in aanmerking komen. Uit de vijf categorieën wordt daarna de winnaar van de Gouden Griffel gekozen, waarvoor alleen een oorspronkelijk Nederlandstalig boek in aanmerking komt. Kampioen Zilveren Griffel-winnen is Imme Dros, wier werk er maar liefst veertien keer mee werd bekroond. Goud heeft ze nog niet gewonnen; je zou er haast een speciale prijs voor verdienen. Guus Kuijer daarentegen, won drie keer een Gouden Griffel. www.kinderboeken.nl/griffels

GOUDEN LIJST

De Gouden Lijst, in 2009 uit protest tegen het opheffen van de Gouden Zoen door schrijvers Hans Hagen en Ted van Lieshout in het leven geroepen, werd één keer uitgereikt als bekroning van het beste jeugdboek voor 12-15-jarigen. In 2010 kwam de Grote Jongerenliteratuur Prijs, voor beste boeken voor 15-plussers en werd de Gouden Lijst om die reden niet toegekend aan een jongerenboek, maar eenmalig aan de beste debutantdichter. Dit jaar neemt de CPNB de uitreiking van de Gouden Lijst voor haar rekening en is de Gouden Lijst de officiële vakjuryprijs geworden voor boeken voor 12-15 jarigen. De Gouden Lijst 2011 voor het beste vertaalde boek was voor Mal Peets *Tamar*, en voor Rindert Kromhouts *Soldaten huilen niet* voor beste oorspronkelijk Nederlandstalige titel. www.degoudenlijst.nl

EN VERDER...

De Kinderboekwinkelprijs is een initiatief van De Samenwerkende Kinderboekwinkels: ieder jaar bekronen zij een boek dat in de kinderboekwinkels enorm aanslaat, maar niet eerder in Nederland een prijs ontving. In 2011 won *Poten omhoog!* van Christina Valckx de juryprijs; de publieksprijs ging naar *Robbie en Raffi – een zwerfkind van adel*. De Woutertje Pieterse Prijs wordt jaarlijks toegekend aan het beste Nederlandstalige kinderboek van het jaar voor 0 tot 15-jarigen. De Theo Thijssenprijs is een oevreprijs voor jeugdboekenschrijvers (laatst bekroonde: Ted van Lieshout, 2009) en de Max Velthuis-prijs is een soortgelijke oevreprijs voor illustratoren (2010: Thé Tjong-Khing). Wat deze laatste prijzen ook zo interessant maakt is het bijbehorende prijzengeld: vijftienduizend euro voor de Woutertje Pieterse Prijs en een klinkende zestigduizend euro voor de Theo Thijssen- en Max Velthuis-prijs. Daarbij vergeleken is de prestigieuze Gouden Griffel met € 1361,64 (ooit drieduizend gulden) *peanuts*.

Duister familiegeheim

WINNAAR GOUDEN LIJST – De Britse schrijver Mal Peet won de eerste Gouden Lijst voor vertaalde literatuur, de nieuwe prijs voor boeken in de leeftijdscategorie 12 tot 15 jaar. *Tamar* is een vernuftig geconstrueerde roman over hoe een persoonlijke tragedie de oorlog kleurt en opeenvolgende generaties raakt – verteld door de ogen van een Brits geheim agent en zijn kleindochter.

DOOR ANNEMARIE TERHELL

Voor Nederlanders is het een bijzonder perspectief, de winter van 1944 door de ogen van een Engelsman.

‘Niet alleen voor Nederlanders, ook voor Britten. Ik heb veel reacties gekregen, mensen reageerden geschokt op de gebeurtenissen in *Tamar*. Zelf was ik ook volslagen verbijsterd over wat ik als Brit allemaal niet wist over de oorlogsjaren in Europa. Natuurlijk: we lezen in Engeland het dagboek van Anne Frank, we kennen *A Bridge Too Far*. Maar daar houdt onze kennis wel zo’n beetje op.’

Waarom wilde u dit boek over de Nederlandse hongervinter dan toch schrijven?

‘Dat kwam door de verhalen van de schoonvader van een studievriend, Paul Peters. Hij was Brits geheim agent tijdens de oorlog. Toen ik met hem aan de praat raakte, dacht ik: dit is echt ongelooflijk. Peters was lid van de SOE – een geheime legereenheid die speciaal was getraind om het verzet tegen de Duitsers te steunen. Hij werd tijdens de oorlog gedropt op de Veluwe. Ik heb hem het hemd van het lijf gevraagd, ik wilde weten hoe alles werkte: de geheime radiodiensten, zelfmoordpillen, code-lapjes en wapens. Helaas is hij gestorven voor het boek is verschenen.’

Tamar is een genuanceerd verhaal over wat oorlog met mensen kan doen, over hoe extreme omstandigheden de menselijke geest kunnen vervormen.

‘Voor mij is het vooral een verhaal over geheimen. Tijdens het schrijven raakte ik gefascineerd door wat mensen met zich kunnen meedragen. Iedereen heeft geheimen, maar sommige geheimen zijn gevaarlijker dan anderen. Ze hebben een duister randje en leggen je het zwijgen op. Het familiegeheim in *Tamar* is bepalend voor opeenvolgende generaties. Dat was ook de reden om het verhaal in verschillende tijden te plaatsen.’

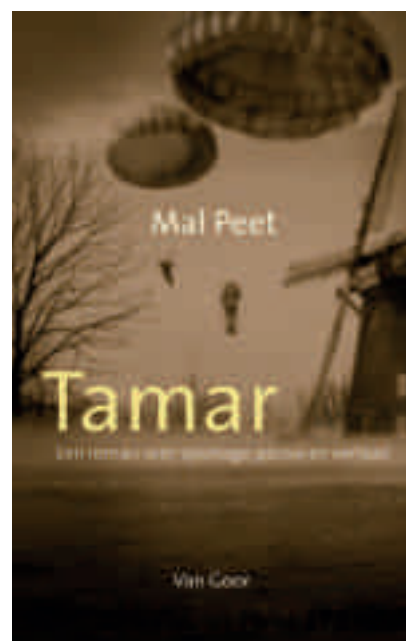
Je verhaal gaat over drie Tamars: de rivier, de geheim agent en de kleindochter.

Waarom is die laatste een meisje?

‘Laten we het erop houden dat ik het mezelf graag moeilijk maak. Ik wilde schrijven over een meisje van vijftien, de perfecte leeftijd om op zoek te gaan naar je eigen identiteit, maar ik heb enorm geworsteld om de toon goed te krijgen. Dat probleem heb ik opgelost door Tamar te laten terugblikken op haar puberteit op het moment dat ze zwanger is. Het ging mij dus makkelijker af om te schrijven over een vijftienjarig meisje vanuit het perspectief van een vijfentwintigjarige zwangere vrouw – hoe dat kan, zou ik moeten voorleggen aan een psycholoog, haha.’

Is Tamar ook een pleidooi voor meer historisch besef?

‘Ja, ik maak me zorgen over het feit dat jonge mensen geen idee hebben van geschiedenis, niet eens van hun eigen geschiedenis. Het is zo belangrijk om je te realiseren dat je onderdeel bent van een verhaal dat steeds verdergaat. Wat gebeurd is, bepaalt wie we zijn. Zonder kennis van het verleden zijn we als blinde muizen, die rondrennen in de illusie van het moment dat we “nu” noemen.’ ●●●

Als haar grootvader zelfmoord pleegt, erft Tamar een mysterieuze doos waarin gecodeerde boodschappen zitten. Samen met haar Nederlandse vriend Jojo gaat ze op onderzoek uit en maakt ze een reis langs de rivier waarnaar ze vernoemd is. Ze ontdekt het bestaan van een andere Tamar, een geheim agent die tijdens de oorlog werd uitgezonden naar bezet gebied om het Nederlandse verzet te coördineren, en die daar verstrikt raakte in een liefdesaffaire. Zijn verhaal werpt een ander licht op Tamars geschiedenis.

Tamar, Mal Peet. Van Goor, € 19,99 (14+)

Reprise Woeste hoogten

Twee jaar geleden imponeerde Theater Artemis met een jongerenbewerking van Emily Brontë's klassieker *Wuthering Heights* (1947). Publiek en pers reageerden enthousiast, de voorstelling werd bekroond met twee theaterprijzen en geselecteerd als een van de tien mooiste voorstellingen van het jaar. Vanaf deze maand is de negentiende-eeuwse familiegeschiedenis over passie en wraak opnieuw in het theater te zien. Een decor van houten vlonders en twee reusachtige windturbines verbeeldt de ruige *Moors* waar Cathy (Alejandra Theus) en Heathcliff (Joris Smit) zich in een woeste choreografie, half worsteling, half vrijpartij, aan elkaar uitleveren. Hun wezens zijn één. Tegenover de ongetemdheid van Heathcliff staat de culturele verfijning van buurjongen Edgar. Als Cathy moet kiezen, kiest ze voor zijn wereld van porseleinen theeserviezen, daarmee Heathcliffs verzengende wraak over zich afroepend. In de fraaie tekstbewerking door Jeroen Olyslaegers en de zorgvuldige regie van Floor Huygen komt Brontë's verhaal op een overweldigende manier dicht bij jongeren. [JA]

Woeste hoogten, rusteloze zielen van Theater Artemis (13+) is van 22-12 t/m 3-3-2012 te zien in het theater. www.artemis.nl

Deutsche Jugendliteraturpreis voor Erebos

De Deutsche Jugendliteraturpreis, de Duitse variant van de Griffel, kent behalve een vakjury ook een jeugdjury, die anders werkt dan onze Jonge Jury. Waar in Nederland alle jongeren hun stem kunnen uitbrengen op het mooiste jeugdboek van het jaar, wordt in Duitsland gewerkt met een jury die bestaat uit zes jongerenleesclubs uit verschillende delen van het land. Deze leesclubs, in totaal bestaand uit circa honderd lezers, beoordelen de oogst van het voorafgaande jaar en dragen elk een titel voor als nominatie, waaruit via een puntensysteem één winnaar wordt gekozen die wordt bekendgemaakt op de Frankfurter Buchmesse. Dit jaar was het winnende boek *Erebos* van Ursula Poznanski, in Nederland vertaald en uitgegeven door Lemniscaat. Het verhaal speelt zich af in een wereld waarin jongeren in de ban raken van een computergame en de grens tussen de virtuele en de echte werkelijkheid vervaagt. In Nederland werd het boek door de pers voornamelijk positief ontvangen en leidde een twitteractie tot een hausse aan enthousiaste lezersreacties. [JA]

Erebos, Ursula Poznanski. Lemniscaat, € 18,95 (13+)

Bart Moeyaert Het Paradijs Met de muziek van Wolf Erlbruch

Querido

Muzikale vertolking Moeyaerts Paradijs

Met *De schepping* herschiepen Bart Moeyaert en Wolf Erlbruch in 2003 hun eigen versie van het scheppingsverhaal. Vorig jaar volgde het tweede deel van wat een drieluik moet worden: *Het Paradijs*, een verhaal dat door de uitgeverij werd geafficheerd als 6+-boek, maar dat zich door het lyrische idioom beter leent voor tieners. Een naamloze man en vrouw belanden in wat nog het meest lijkt op een moderne relatiecrisis. 'Ik mis het een en ander,' zegt de vrouw. De zondeval ligt op de loer, appel en slang zijn echter nog nergens te bekennen. De sobere pentekeningen met steunkleur van naakten doen denken aan volwassen etsen. Op de bijbehorende cd leest Moeyaert het verhaal voor, begeleid door het Nederlands Blazers Ensemble dat *De jaargetijden* van Haydn speelt. In het voorjaar is de muzikale uitvoering live te zien en te beluisteren in concertzalen in Limburg en Vlaanderen. Zie voor de speellijst www.nbe.nl. [JA]

Het Paradijs, Bart Moeyaert & Wolf Erlbruch. Querido, € 22,50 (10+)

Het gym

Het gym van Karin Amatmoekrim is een autobiografisch getint verhaal over een meisje van Surinaamse afkomst, dat zich moet zien te handhaven op een rijkeluisgymnasium. Medeleerlingen verbazen zich over de tijgerprint op haar spijkerbroek, politiek correcte ouders knuffelen haar dood. 'Jouw volk is echt nog heel oer,' roept de moeder van een klasgenootje verrukt uit. Karin Amatmoekrim beschrijft heel knap hoe Sandra de weg kwijtraakt tussen zo veel verschillende milieus, hoe ze zichzelf in duizend bochten manoeuvreert om maar niet te verraden wie ze eigenlijk is: een meisje uit een achterstandswijk met een moeder in de bijstand.

Robin Simonse (15 jaar): 'Ik wilde dit boek heel graag lezen, omdat ik zelf ook op een rijke witte school zit. Er wordt niet zozeer gediscrimineerd naar geloof of afkomst, maar als je anders bent dan de rest, wordt je al snel gepest. Vorig jaar kwam er een meisje met een hoofddoekje op school, die is al snel weer van school gegaan. Tegenwoordig wordt er zo veel beweerd over de multiculturele samenleving door mensen die er niets vanaf weten, dat ik het interessant vond om dit verhaal te lezen. Het is van binnenuit geschreven, door een vrouw die precies weet waar ze het over heeft.' [JA]

Het gym, Karin Amatmoekrim. Prometheus, € 17,95 (15+)

Jonge Jury

Tieners aan het lezen krijgen blijft lastig, maar de Jonge Jury laat zich niet afschrikken. Met een frisse, goed geïnformeerde website prikkelt ze jongeren eens een boek te pakken in plaats van een slimme telefoon. De site is overzichtelijk en biedt veel informatie. De kerntitels, een lijst van twintig door een vakcommissie geselecteerde titels uit 2010 die meedingen naar de Prijs van de Jonge Jury 2012, worden uitgelicht met inhoudelijke informatie, een fragment, een citaat van de schrijver en een leuk weetje. Met icoontjes wordt aangegeven met wat voor genre de lezer te maken heeft en of het geschikt is voor de doorgewinterde boekenwurm of voor de wat minder ervaren lezer. Behalve de kerntitels zijn er leestips van andere boeken die in aanmerkingen komen voor de Prijs van de Jonge Jury, waarbij de lezer kan zoeken op genres als thriller, *real life*, liefde en meiden. Jongeren kunnen meedoen aan een recensiewedstrijd en op de nieuwspagina verschijnt wekelijks de boekentip van de week. Voor docenten en bibliothecarissen is er aparte informatie. In april vindt de Dag van de Jonge Jury plaats waarvoor scholen zich kunnen aanmelden en waar de winnaar van 2012 wordt bekendgemaakt. [JA]

www.jongejury.nl

Hoe overleef ik-musical deel 2

De eerste musical over überpuber Rosa uit Francine Oomens *Hoe overleef ik*-reeks werd bekroond met een Zilveren Krekel als een van de beste voorstellingen van het jaar. Sinds november is er deel twee: *Hoe overleef ik (zonder) liefde?*, gebaseerd op het meest bekroonde deel uit de serie. Net als bij de eerste musical, die zich richtte op (pre)pubers, tekenden Heleen Verburg, Bas Odijk en Bruun Kuijt voor het script en liedteksten, de composities en arrangementen en de regie. Actrice Roos (*what's in a name*) van Erkel kruipt opnieuw in de huid van Rosa. Lieve, gekke, recalcitrante Rosa, die zich een weg door het leven struikelt en beslist kopje onder zou gaan in een zee van puberproblemen als ze niet haar trouwe vrienden had. Met nuttige survivaltips loodsen ze haar langs ruziënde ouders, verkeerde vriendjes, slechte rapporten en alweer een pukkel. Dit keer raakt ze bedolven onder een tsunami van emoties en wordt ze uitzinnig verliefd. Een humoristische musical vol liefde voor meiden en voor jongens die durven. [JA]

Hoe overleef ik (zonder) liefde? van Theaterfamilie (9+) is t/m 25-3-2012 te zien in het theater. <http://musical.hoeoverleefik.nl>

‘Een rol is de tekst door mijn ziel gezeefd’

HET DINER OP TONEEL – Theaterbureau Hummelinck Stuurman brengt Herman Kochs bestseller *Het diner* in het theater. Scriptschrijver en regisseur Kees Prins en acteur Porgy Franssen over het boek en het stuk.

DOOR JOUKJE AKVELD

Kees Prins: ‘Het idee kwam van de producent, Hummelinck Stuurman. Mij werd gevraagd of ik het script wilde schrijven en de regie wilde doen. Er waren meer kapers op de kust, tegenwoordig is het mode succesboeken en -films voor het theater te bewerken. Ik heb in het verleden meer geregisseerd en voor toneel geschreven en wilde het graag doen. Aan de zijlijn werken ligt me tegenwoordig beter dan zelf op het toneel staan, op een gegeven moment had ik alles daar wel zo’n beetje gedaan. Vooral het schrijven is voor mij een betrekkelijk onontgonnen terrein, daar valt nog veel te ontdekken. Een boek bewerken tot een toneelstuk is een technische puzzel – ik houd wel van puzzelen. In feite is het ingewikkelder dan een nieuwe tekst schrijven. Je hebt te maken met de handelingen die er staan, ook als die je niet zo goed uitkomen. Herman liet me volkomen vrij in mijn bewerking. Ik heb het boek geschreven, dat was mijn ei, zei hij. Natuurlijk was hij geïnteresseerd, maar wat er verder met zijn tekst gebeurde, daar bemoeide hij zich niet mee. Over de vragen die tijdens het schrijven rezen, heb ik hem niet gebeld. Ik ken Herman inmiddels een beetje. Hij schrijft suggestief, kaart dingen aan, maar legt ze niet uit, zodat je als lezer blijft denken: dat wordt straks ingelost. Maar het wordt niet ingelost, het blijft jeuken in je hoofd. Bij een verhaal als *Het diner* werkt dat heel goed. Het probleem op toneel is dat je dingen veel eerder doorziet dan in een boek. Als er in een verhaal geen werkelijk drama

zit, komt de schrijver daarmee weg zolang de vertelstem overtuigt. In het theater werkt dat niet, dan vraagt het publiek zich af of er nog wat gaat gebeuren. Voor ik met schrijven begon heb ik het boek tot op het bot geanalyseerd: wat is de chronologie van de gebeurtenissen, welk aandeel hebben de verschillende personages in het geheel, wat staat al in dialoog beschreven? Het is als het uithalen van een trui. Uiteindelijk kwam ik erop uit dat het allemaal draait om de hoofdpersoon, Paul Lohman. Niet om de dingen die zijn zoon en de zoon van zijn broer hebben uitgehaald, maar om Paul, de verteller van het verhaal. Je zou je zelfs kunnen afvragen of de gebeurtenissen waar hij en zijn vrouw die avond met zijn broer en diens vrouw over spreken überhaupt hebben plaatsgevonden, of die zich niet uitsluitend afspelen in zijn hoofd. Daarmee is *Het diner* voor mij het verhaal van een man die wraak neemt op zijn broer. Een man die nooit tegen zijn broer heeft op gekund, die altijd in zijn kielzog heeft gesukkeld en daardoor niet tegen het leven is opgewassen. Die man neemt het zijn broer kwalijk dat hij geen kans heeft gekregen de dingen zelf te doen. Bij een etentje in een chique restaurant komt dat er allemaal uit. Tijdens het schrijfproces hadden de acteurs inhoudelijk inspraak in het verhaal. Kees Hulst en Porgy Franssen hebben zelf ook geregisseerd, daar had ik twee goeie aan. Ik vind het wel prettig, dat iedereen zich medeplichtig voelt aan het eindresultaat.’

FOTO'S AMBER BECKERS

Porgy Franssen: 'Er worden veel boeken bewerkt voor theater, maar een toneelstuk biedt een andere realiteit dan het lezen van een boek in bed. Bij de aankoop van de rechten van een boek hoopt de producent op een getrouwe weergave van het verhaal; daarop verkoopt hij zijn voorstelling, volle zalen zijn belangrijk, desnoods ten koste van de kwaliteit. Ik vind dat je een boek in het theater helemaal los moet durven laten. Dat je de essentie eruit haalt en daar het stuk omheen bouwt. Voor mij bestaat die essentie in *Het diner* uit de vraag hoever je als ouder gaat om je kind te beschermen. Wat is nog geoorloofd? De kinderen van Paul en zijn broer Serge Lohman hebben een zwerfster gedood. Dat dreigt uit te komen. Hoe behoed je als ouder je kind voor de gevolgen van zijn daad?

Ik las het boek van Herman Koch voor ik voor het toneelstuk werd gevraagd en vond het een goed verhaal – alleen het einde was misschien een beetje verwarrend. Het is een boek dat eenvoudig begint en krachtig eindigt, alsof Koch daarin net een beetje doorslaat, hoewel ik daar bij tweede lezing, toen ik wist dat ik in het stuk zou spelen, minder last van had. Toen ze me vroegen, hoopte ik dat ik de verteller mocht zijn, die rol leek me op basis van het boek het interessantst, maar ik kreeg de rol van Serge. Hij is de aankomende minister-president van Nederland en dat maakt hem ook wel weer boeiend; een clichépoliticus, die niettemin de intentie heeft

zijn carrière op te geven omdat in zijn ogen het recht moet zegevieren. Bovendien – je kunt van tevoren niet zeggen waar de kwaliteiten van een stuk liggen. Dat hangt af van het script, van de regie, van de ensce-ning op het toneel. Toen de casting rond was, zijn we met z'n allen gaan eten in De Kas, het Amsterdamse restaurant dat model stond voor het restaurant in het verhaal. Een brainstormavond, waarop de acteurs mochten zeggen hoe zij hoopten dat de voorstelling zou worden. Het lastige met dit boek is, dat de verteller van alles denkt wat niet wordt uitgesproken. Op het toneel kan dat niet. Dan moet je gaan werken met een verteller, een voice-over, of je moet besluiten die gedachten toch in dialoog te vangen, maar dan loop je het gevaar dat de hoofdpersoon meteen een ongelooflijk onsympathieke figuur is, omdat hij allemaal van die verschrikkelijke dingen zegt.

Wat betreft mijn eigen personage: ik tref geen voorbereidingen om me daarin te verdiepen. Toneelspelen betekent dat je je tekst zegt, meer niet. Een personage bestaat niet. Inleving bestaat niet. Voeling hebben met je rol, het zijn allemaal misverstanden. Een door mij gespeelde rol is de tekst door mijn ziel gezeefd. Goed, je moet het vermogen hebben om de woorden over te brengen. Maar verder is ieder personage dat ik speel gewoon Porgy Franssen die de tekst op zijn manier begrijpt. Kleur geven aan woorden, dat is waar ik als acteur mee bezig ben. Bij de rollen die me worden aangeboden kijk ik welke potentie een stuk heeft, wie het regisseert en of het een beetje een feestje kan worden. Op basis daarvan besluit ik of ik een rol accepteer of niet.' ●●●

Het diner is van 12 februari tot en met 30 juni 2012 te zien in het theater. www.hummelincstuurman.nl

Nieuw tijdschrift: De God van Nederland

Eind september zag *De God van Nederland* het licht, een nieuw kwartaalblad over literatuur en andere kunstvormen en over de toestand in ons land, dat haaks staat op de huidige tijdgeest. Onder regie van Bob Polak en Nijgh & Van Ditmar-uitgever Vic van der Reijt richt het literair-cultureel-satirische tijdschrift zich op zaken die andere media laten liggen en eert daarbij zijn helden: W.F. Hermans, Nescio, Willem Elsschot en Karel van het Reve. Het tweede nummer verschijnt tussen kerst en oud & nieuw en heeft als thema 'Het gaat goed met Nederland', dat wil zeggen: met de parvenu's, de voetbalmiljonairs, de soapies en andere *neureichen*. In dit nieuwe nummer bijdragen van onder meer Midas Dekkers en Paul Schnabel, strips van Gabriël Kousbroek en Barbara Stok en tekeningen van Siegfried Woldhek en Elise van Iterson. Arnon Grunberg wordt geïnterviewd over zijn familieachtergrond en in de rubriek Dichters & Denkers is dit keer ruimte voor de Dichter des Vaderlands Ramsey Nasr. Een jaarabonnement op *De God van Nederland* kost € 30,-, losse nummers zijn voor € 9,95 verkrijgbaar in de betere boekhandel. [JA]

www.degodvannederland.net

Harry Mulisch Huis

De kranten stonden er bol van: het huis van Harry Mulisch aan de Amsterdamse Leidsekade wordt een museum. In de toekomst kunnen literatuurliefhebbers ronddwalen in de werkkamer waar Mulisch een groot deel van zijn oeuvre schreef. Het schrijvershuis wordt gerealiseerd door Stichting Vrienden van het Harry Mulisch Huis en het Letterkundig Museum in Den Haag. Behalve de werkkamer, die in oorspronkelijke staat bewaard zal blijven, zullen er literaire wisselexposities worden gehouden. 'Het ligt voor de hand om in de beginperiode onderwerpen te kiezen die aan het leven en werk van Mulisch raken,' aldus Aad Meinderts, directeur van het Letterkundig Museum. Opvallend is dat geen van de media berichtte over Kitty Staal, Mulisch' vriendin die met hem aan de Leidsekade woonde. Houdt een deel van het huis een woonfunctie of moet zij verhuizen? Het Letterkundig Museum doet er geen uitspraak over. Meinderts: 'Kitty doet er alles aan het Harry Mulisch Huis te realiseren. Haar woonsituatie is uiteraard een privéaangelegenheid.' Geïnteresseerden kunnen voor 25 euro per jaar Vriend van het Harry Mulisch Huis worden. [JA]

www.harrymulischhuis.nl

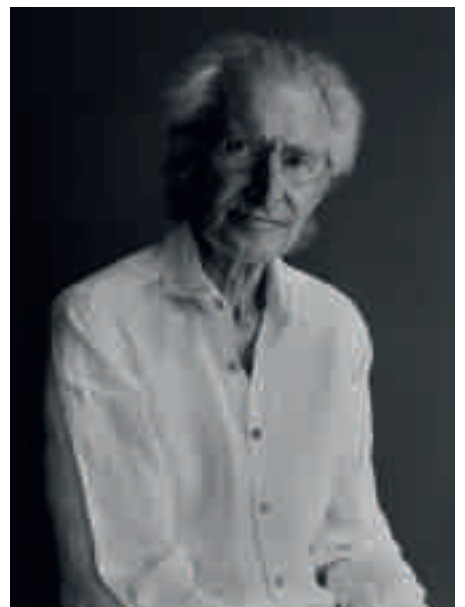

FOTO PAUL LEVITTON

YA-golf

Het young adult-genre heeft definitief wortel geschoten in Nederlandse bodem. Dankzij een eigen prijs en een groeiend aantal boekhandels dat een hoekje voor het genre in de winkel heeft ingericht, krijgen jongerenboeken een steeds groter draagvlak. Opvallend is dat het merendeel van het aanbod nog altijd van over de grens komt. Inmiddels worden ook backlisttitels ingezet om de Nederlandse YA-kasten te vullen, zoals het oorspronkelijk in 2002 verschenen *De boodschapper* van Markus Zusak (The House of Books), die het boek schreef voor zijn wereldwijd bejubelde *De boekendief*, en *Vertel de waarheid*, een oudere titel van Laurie Halse Anderson (Moon) van wie in ons land eerder *Wintermeisjes* verscheen. Andere titels zijn *In deze boom*, een samenwerking van de Zweedse grootmeesters Per Nilsson en Katarina Kieri (Van Goor), de nieuwe Meg Rosoff *In het begin was er... Bob* (Moon) en een nieuw boek van de bekroonde schrijver Christian Frascella, *Zeven kleine criminelen* (Moon). Ook noemenswaardig: de Canadese schrijver Steven Hayward debuteerde met *Niets meer te verliezen* (Pimento), een tragikomisch verhaal over een tiener met een ontplofte broer. [JA]

Extreem luid verfilmd

Regisseur Stephen Daldry (*The hours*, *Billy Elliot*) waagde zich aan de verfilming van Jonathan Safran Foers bestseller *Extremely Loud & Incredibly Close* (2005). Foer, die drie jaar eerder jubelend onthaald werd met zijn debuut *Everything is Illuminated*, brak met zijn tweede boek definitief door naar het grote publiek. In *Extreem luid & ongelooflijk dichtbij* introduceert hij de aandoenlijke, hyperintelligente Oskar Schell die zijn vader verliest bij de aanslagen op het wtc. Behalve uitvinder, sieradenontwerper, amateurtechnoloog, francofiel, pacifist, verwoed schrijver van fanmail en nog zo wat zaken is Oskar ook een gewone kleine jongen die in één klap zijn vader verliest. Als hij op een mysterieuze sleutel stuit die van zijn vader is geweest, gaat hij op zoek naar het bijpassende slot. Op die manier probeert hij betekenis te geven aan zijn vaders dood. Hiermee begint een bijzondere speurtocht door New York die hem in contact brengt met een bonte stoet mensen. Daldry castte Tom Hanks en Sandra Bullock als Oskars ouders. De hoofdrol wordt gespeeld door de twaalfjarige Thomas Horn, die hiermee zijn acteerdebuut maakt. De Nederlandse release van de film staat gepland voor februari 2012. [JA]

<http://extremely-loud-and-incredibly-close.movie-trailer.com>

Literatuurwebsites

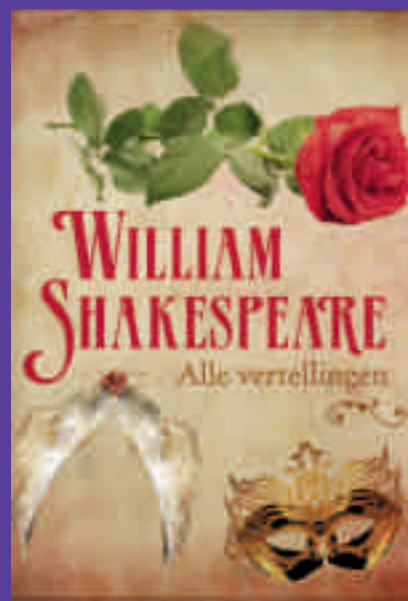
Waar halen tieners hun boekentips vandaan? Mond-tot-mondreclame is nog altijd een effectieve manier, maar ook internet biedt steeds meer platforms voor jongeren die van lezen houden. Whylovethisbook.nl (Why I Love This Book) is een site met 'One Minute Book Review Videos'. Hier geen geschreven recensies, maar lezers en schrijvers die voor de camera vertellen waarom je een boek moet lezen. Sommige auteurs promoten hun eigen boek (Alma Mathijssen over *Alles is Carmen*), anderen betuigen hun geestdrift over werk van collega's (Kluun over *J. Kessels: the novel* van P.F. Thomése). Daarnaast is er literaturfest.nl, 'een boekenclub op internet', opgezet door drie bevlogen twintigers. 'Een soort *Voetbal international*, maar dan met boeken,' aldus een van de oprichters. 'De meeste literatuurkritiek neemt literatuur zo serieus dat elk detail ernstig wordt. Er wordt meteen gekeken naar genre, stroming en de rest van het oeuvre. Bij ons gaat het maar om één ding: is het een goed boek of niet.' Ook op deze site geen geschreven recensies, maar podcasts die de bezoeker kan beluisteren. Daarnaast organiseert het drietal Freuden-bijeenkomsten, waar op dezelfde ongedwongen wijze over boeken wordt gepraat. [JA]

www.whylovethisbook.nl, <http://literaturfest.nl>

Shakespeare in proza

Hij is de meest opgevoerde en geciteerde toneelschrijver ter wereld, maar hoeveel jongeren kennen nog het werk van William Shakespeare (1564-1616)? Misschien hebben ze een verfilming van zijn werk gezien – Baz Luhrmanns *Romeo + Juliet* uit 1996 was mede dankzij de bezetting (Leonardo Dicaprio en Claire Danes) en de moderne soundtrack populair bij een jong publiek – maar worden de toneelteksten ook nog gelezen? Bij uitgeverij Holland verscheen onlangs een nieuwe uitgave van *William Shakespeare, alle vertellingen*, waarin de toneelstukken zijn bewerkt tot toegankelijke (proza)verhalen. Daarbij is geprobeerd de oorspronkelijkheid en schoonheid van Shakespeares taal zoveel mogelijk te behouden. Tegelijkertijd hebben de bewerkers Charles en Mary Lamb ernaar gestreefd de handeling voldoende snelheid te geven om de hedendaagse (jonge) lezer bij de les te houden. Het is de enige uitgave waarin al Shakespeares toneelteksten – de historiestukken, de komedies, de tragedies en het sprookjesachtige *The Tempest* – in bewerkte vorm zijn bijeengebracht. Shakespeare-kenner Kristine Steenbergh schreef een nawoord, Karel Toman zorgde voor de full colour-illustraties die kwistig over de pagina's zijn gestrooid. [JA]

William Shakespeare, alle vertellingen, bewerking Charles en Mary Lamb & Karel Toman (ill). Holland, € 39,95 (14+)

BRIEVEN VAN LEWIS CARROLL – Bijna altijd ondertekende hij met zijn eigen naam: Charles Lutwidge Dodgson. De man die wereldwijde faam verwierf als Lewis Carroll, auteur van *Alice in Wonderland*, schreef tijdens zijn leven bijna honderdduizend brieven. Ze kennen dezelfde hang naar het nonsensicale als zijn klassieke kinderboek.

DOOR JOUKJE AKVELD

Foto met Alice Liddell en handschrift Lewis Carroll

‘Je half toe-, half afgeneegen, Lewis Carroll’

Stel je eens voor: een leven in dienst van brieven. Lewis Carroll (1832–1898) schreef er tijdens zijn volwassen leven 98721. Met dit getal eindigde zijn brievenregister dat hij gedurende 37 jaar nauwkeurig bijhield. Het register is verloren gegaan, het laatst vermelde aantal brieven niet. 98721 brieven in 37 jaar, dat betekent gemiddeld zeven brieven per dag, elke dag, jaar in jaar uit, becijferde Carroll-vertaler Nicolaas Matsier. Niet zo vreemd dat Carrolls oeuvre voor kinderen niet meer dan drie boeken omvat: *Alice's Adventures in Wonderland* (1865), *Through the Looking-Glass* (1871) en *The Hunting of the Snark* (1876) – het brieven schrijven moet hem naast zijn baan als wiskundige aan de University of Oxford volledig in beslag hebben genomen. ‘Eenderde van mijn leven gaat op aan het ontvangen van brieven,’ schreef Carroll in 1879 aan een vriend, ‘en de resterende tweederde aan het beantwoorden ervan.’ In een andere brief kwam hij tot de volgende definitie van de mens: ‘een dier dat brieven schrijft’.

Child-friend

Onlangs verscheen *Met 4 ¾ kus – brieven aan kinderen, maar niet alleen*, een keuze van circa honderdvijftig brieven uit Carrolls epistolaire nalatenschap. Nicolaas Matsier, geprezen om zijn vertalingen van de als onvertaalbaar bekendstaande *Alice*-boeken, boog zich over de selectie en de ver-

taling. Het is niet de eerste keer dat Carrolls brieven in Nederland verschijnen; in 1970 publiceerde Cees Buddingh’ zijn keuze in *Brieven aan kinderen*. De titels van beide boeken verraden wie de belangrijkste geadresseerden van de reusachtige brievenberg waren: kinderen. De vrijgezelle, kinderloze Dodgson onderhield een nauw contact met honderden kinderen, voornamelijk meisjes in de basisschoolleeftijd, die hij aanduidde als ‘child-friends’. Sommige van die vriendschappen duurden een leven lang. Dodgson ontmoette de meisjes in de trein, op het strand of via collega’s, zoals zijn beroemdste child-friend Alice Liddell, dochter van de rector van zijn college in Oxford, op wier aandringen hij zijn eerste boek over Alice schreef.

De in de Aristotelische logica gespecialiseerde Dodgson wist zowat elk kind voor zich te winnen met spelletjes, trucjes en raadsels, schrijft Matsier in zijn nawoord. Dodgson, tevens een begenadigd fotograaf (volgens kenners zelfs de beste kinderfotograaf van de negentiende eeuw) maakte regelmatig portretten van zijn child-friends. Tegenwoordig is het bijna ondenkbaar dat een volwassen man die zo’n nauw contact met jonge meisjes onderhield niet de argwaan van hun ouders wekte. Maar Carroll is nooit in een kwaad daglicht gesteld, schrijft Matsier, ‘noch door de ouders van de paar honderd meisjes die zijn child-friends zijn geweest, noch door die meisjes zelf – naderhand, volwassen geworden’.

Lewis Carroll alias Charles Lutwidge Dodgson in gezelschap van kinderen

Nonsens en flauwekul

Als lezer is dat soms moeilijk te geloven. ‘Als u besluit om Gertrude te sturen en zelf niet te komen, zou u dan zo vriendelijk willen zijn me te laten weten wat de minimale hoeveelheid kleding is waarin u haar wenst te laten fotograferen?’ schreef Dodgson in 1876 aan de moeder van de negenjarige Gertrude Chataway. ‘Met een kind als Gertrude, net zo’n eenvoudige geest als Eva in de tuin van Eden, zou ik er geen bezwaar in zien (mits zij het zelf leuk vond) om haar te fotograferen in Eva’s oorspronkelijke kledij.’

Deze brief moet echter gelezen worden in de tijd waarin hij geschreven werd, meent Matsier in navolging van de Britse Carroll-kenner Karoline Leach. Leach wees erop hoezeer Carrolls gefotografeerde weergave van kleine meisjes aansluit bij de Victoriaanse smaak; jonge kinderen bevonden zich in hun prilheid bezijden alle seksualiteit.

Bij zijn keuze van brieven was het Matsier dan ook beslist niet te doen om de in de afgelopen honderdvijftig jaar ontstane reputatie van Carroll als niet-praktiserend pedofiel te bestendigen. Wat de vertaler met zijn selectie heeft willen laten zien, is hoe de schrijver van de nonsensicale en absurdistische verhalen zich óók manifesteerde in zijn brieven. Die staan vol dwaze zinswendingen, taalgrapjes, geestige overdrijvingen en met grote ernst gedebiteerde flauwekul. Het is die superieure stijl, die ruim een eeuw later nog niets aan puntigheid heeft ingeboet, die deze brievenselectie zo’n plezier om te lezen maakt. Want hoewel grotendeels ondertekend met de naam Charles Lutwidge Dodgson lezen de brieven als miniverhalen van de grootmeester Lewis Carroll, de (kinderboeken)schrijver die anders dan het gros van zijn tijdgenoten de moraal verafschuwde en spotte met alle regels van het dagelijks leven.

Bibberletter

Staan aan zijn lessenaar, de pen gedoopt in paarse inkt, toverde Carroll zijn brieven vaak om tot typografische feestjes. Hij schreef brieven in spiegelschrift, in zo’n priegelig lettertje dat je ze alleen met een vergrootglas kon lezen, of in dichtvorm. Er waren rebusbrieven en achterstevoren geschreven brieven. Bange brieven met een bibberletter en ‘feeën-brieven’ in miniatuur. Brieven versierd met tekeningetjes en nepbrieven. Brieven vol overdrijvingen en een quasi boze brief, eindigend met de woorden: ‘Je half toe-, half afgenege, Lewis Carroll.’ Voor de kleine ontvangers ervan moet de gang naar de brievenbus steeds weer van een vrolijke verwachting zijn geweest. ‘De dagen gingen voorbij,’ meldde Carroll in 1869 aan de vijftienjarige Mary MacDonald, ‘en de nachten ook (voor zover ik me kan herinneren tussen elke twee dagen één, zo ongeveer).’ En aan de elfjarige Marion Richards schreef hij in 1881: ‘Onze vriendschap begon zo *vreselijk* vlug – heel gevaarlijk, zo plotseling als dat ging – bijna net een treinongeluk – dat ze vast even plotseling weer afgelopen zal zijn. Volgend jaar zullen we overgegaan zijn op handenschudden, en het jaar daarna zullen we wel op voet van buigen staan, als we elkaar toevallig aan de overkant van de straat zien.’ In deze bloemlezing wordt de lezer niet alleen ruim tweehonderd bladzijdes lang getrakteerd op dit soort geestige snedigheden, hem wordt ook een blik vergund op de mens Charles Lutwidge Dodgson. Als we de brieven-schrijver mogen geloven is hij een veel prettiger persoon dan de schrijver Lewis Carroll, want die, betoogt Dodgson, is ‘een eigenaardig soort vent, iets te dol op het uitslaan van onzin.’

Een waar woord, mister Dodgson. ●●●

Met 4 ¾ kus – brieven aan kinderen, maar niet alleen,
Lewis Carroll & Nicolaas Matsier. De Bezige Bij, € 19,90

'MIJN BIBLIOTHEEKBOEKEN BRACHT IK NOOIT TERUG'

Daniël Samkalden (1979) is kleinkunstenaar, zanger, acteur, regisseur en schrijver van liedjes en theaterteksten. Zijn eerste programma *Daniël Samkalden won de Eerste Prijs*, zijn laatste, *Ik en de wereld* waarmee hij vanaf januari opnieuw langs de theaters reist, werd genomineerd voor de Neerlands Hoop. Half februari start de tournee van de theaterbewerking van *Mama Tandoori*, waarvoor Samkalden het script schreef, en in april staat hij in Amsterdam een maand in de Bellevue Lunchtheatervoorstelling *Oorlog*, een toneelstuk van zijn eigen hand. Maar Daniël Samkalden is meer dan een veelzijdig theatermaker – hij is ook een lezer (sinds kort).

DOOR JOUKJE AKVELD

Vlinder voor Marianne

'De eerste twaalf jaar van mijn leven woonde ik met mijn vader en moeder en twee zussen in een oud huis in Bussum. Thuis waren er altijd boeken. Mijn ouders zijn geen fanatieke lezers, maar die boeken waren er op de een of andere manier wel. M'n moeder las me voor uit *De kleine kapitein* en de *Thule*-trilogie van Thea Beckman. Toen zij stopte met voorlezen, stopte ik ook met boeken. De drempel helemaal zelf een boek uit te zoeken en open te slaan, was me blijkbaar te hoog. Af en toe probeerde ik het, dan ging ik naar de bibliotheek, maar die boeken bracht ik nooit terug. Soms mochten

we een boek uitkiezen in de boekhandel, dat vond ik leuk hoewel dat meer met materialisme te maken had dan dat ik stond te springen om het te verslinden. *Vlinder voor Marianne* heeft destijds een diepe indruk op me gemaakt. Geen idee meer waar het over ging.'

Miepie

'Het huis waar ik opgroeide is nog gebruikt als decor voor de opnamen van *Kinderen voor Kinderen*, mijn zussen zongen erbij en op m'n zevende volgde ik. Ook weer niet vanuit gedrevenheid of tekstbewustzijn, maar omdat ik wou doen wat m'n zussen deden. M'n debuut was "Miepie", een solo over een poes die een vogel heeft vermoord. Ik werd er zelfs nog op aangesproken toen ik al begonnen was als kleinkunstenaar. Zeiden mensen twintig jaar later dat ze me herkenden van tv, terwijl ik m'n best deed met m'n werk wat bekendheid te verzamelen. Onder andere Herman van Veen en Toon Hermans schreven liedjes voor *Kinderen voor Kinderen* in die jaren, met hen heb ik nog samen gezongen. Ik heb twee dagen in het huis van Toon mogen rondzwerven om met hem een liedje op te nemen, ik had geen idee. Toen hij 75 werd, zong ik *Mijn vader is een clown* voor hem in het sportpaleis in Antwerpen. Ik was twaalf en wankelde lijkbleek het toneel op. Daar begon mijn podiumangst, die ik pas op de Toneelschool overwon.'

Robert Long

‘Ik had een negen voor m’n mondeling Nederlands. Van de twintig boeken had ik er denk ik één gelezen. Ik dacht: ik moet aan het woord komen en zorgen dat dat zo blijft en dat lukte. Met uittreksels heb ik me er doorheen gebluft. Bij andere talen ging het net zo. Ik vond het allemaal heel vermoeiend, had weinig interesse in lezen. Ik hield er op zich wel van, maar kon het moeilijk volhouden, de meeste boeken las ik tot pagina 60. Het raarste is misschien dat ik toen aan een studie Nederlands begon in Amsterdam. Ik denk omdat ik schrijver wilde worden. Binnen drie weken liep ik acht boeken achter, toen ben ik maar gestopt. Daarna ben ik psychologie gaan doen en daarna nog rechten. Het werd allebei niks. Toch was ik heel verontwaardigd dat m’n ouders m’n toelage wilden stopzetten. Op dat moment had ik al wel auditie gedaan voor de Toneelschool en daar viel alles alsnog op z’n plek. Op de middelbare school was ik begonnen liedjes te schrijven. Mijn zus schreef gedichten waarvan ik onder de indruk was, dus probeerde ik het ook. Ik ben opgegroeid met de teksten van Robert Long, die ik zo’n beetje heilig had verklaard. Dat zegt overigens niet zoveel, want het was ook de tijd dat mijn goudvis het belangrijkste was in mijn leven. Later vond ik de teksten van Robert Long gepolijst, moralistisch en nicherig. Al doe ik hem daarmee achteraf tekort, want zijn liedjes zijn wel vaak gevoelig, geladen en zitten altijd goed in elkaar.’

Ask the Dust

‘Pas sinds ik beter weet wat ik wil, ben ik meer gaan lezen. Ik ben nu leergieriger dan op school, waar ik alles als een opdracht zag. Op dit moment lees ik vijf boeken naast elkaar. Dat is meer overmoed dan indrukwekkend. *Eating animals* van Jonathan Safran Foer kreeg ik van een vriendin. Niet om me over te halen vegetariër te worden, dat ben ik al. *Ask the Dust* van John Fante heb ik bijna uit. Met een groepje krijg ik Engelse les van een goede vriendin die in Engeland is opgegroeid. Ik vind mijn woordenschat te beperkt en mijn uitspraak te lullig. We lezen Engelse klassiekers en verder eten en drinken we met name, terwijl we in het Engels converseren. Dit boek uit 1939 gaat over een jongen die naar LA gaat om carrière te maken als schrijver en verscheurd raakt tussen hoogmoed en zelfhaat.’

Leven en lot

‘Daarnaast ben ik bezig met research voor m’n eigen boek dat ooit moet verschijnen bij de Bezige Bij. Vijf jaar geleden heb ik er een contract getekend en het zou nog wel eens vijf jaar kunnen duren voor het af is – het kost me tijd om precies te weten wat ik wil. Het hoofdpersonage is kosmologe en daarom lees ik *The Elegant Universe* van Brian Green, een toonaangevende wetenschapper op het gebied van de stringtheorie. Ik vind het specifieke Engels vrij pittig, maar het boek is sensationeel.

Verder lees ik *De tweeling* van Tessa de Loo, ook beroepshalve, omdat er een muziektheatervoorstelling van gemaakt gaat worden. En ik ben net begonnen in *Leven en lot* van Vasili Grossman, dat me werd aanbevolen door de regisseur van de voorstelling *Oorlog* die ik schrijf. De situatie in het stuk deed hem denken aan een scène uit dit boek. Ik ben hem nog niet tegengekomen, maar ik heb ook nog zo’n negenhonderd bladzijdes te gaan.’

Mama Tandoori

‘Parallel aan *Oorlog* ben ik bezig met het script voor de theatervoorstelling van het boek *Mama Tandoori*. Zojuist heb ik nog uitvoerig geskyped met de schrijver, Ernest van der Kwast, die in Italië woont. Het is een fijne samenwerking, Ernest is een flexibele denker. Hij hangt niet aan de oorspronkelijke vorm van z’n succesvolle boek, dat vind ik knap. Verder kan hij goed in mijn script zijn eigen toon injecteren. Het is mijn eerste boekbewerking voor toneel. Mijn zwager Tommy Wieringa raadde me aan het te doen, toen ik benaderd werd en het boek nog niet gelezen had. Nadat ik de garantie had gekregen dat ik de ruimte en de artistieke vrijheid kreeg om het geheel naar mijn eigen inzicht in te vullen, heb ik de opdracht aangenomen.

Het ingewikkelde is dat het boek een verhalende geschiedenis zonder werkelijk plot is. Op toneel moet ik een vorm vinden waardoor het in het hier en nu gaat spelen. In mijn bewerking wordt het het verhaal van een jongen die zich door het schrijven van een boek ontworstelt aan de greep van zijn dominante moeder. Het prettige van een boekbewerking is dat het basismateriaal er al ligt, daar hoef je alvast niet meer over na te denken.’ ●●●

'NEDERLAND IS VEEL BRAVER EN TRADITIONELER'

EEN KIJKJE IN HET ATELIER VAN PIETER GAUDESABOOS – Kinderboeken moeten kunstzinnig zijn maar ook toegankelijk, vindt Pieter Gaudesaboos. Ondanks het succes van zijn werk in Vlaanderen, wacht hij nog steeds op een echte doorbraak in Nederland, dat zijn boeken te gewaagd vindt. 'Mijn visie is dat je als lezer niet het gevoel mag krijgen dat er eerst tekst was, en toen pas beeld. Die zijn in mijn optiek gelijkwaardig.'

DOOR ANNEMARIE TERHELL

Zijn Gentse appartement is retro en authentiek, alsof je zo een van zijn fotoboeken binnen loopt. De boekenkast van Pieter Gaudesaboos is gevuld met nostalgie en Gouden Boekjes, aan de muur hangt zijn grootste idool, de striptekenaar Chris Ware. Liefkozend strijkt hij over de ruggen van *All American Ads*, een serie stijlbijbels van de jaren vijftig tot en met zeventig. 'Ik houd van het complexoze, naïeve design van die tijd. Toen was een tafel nog echt een tafel, met een mooie vorm en een scherp profiel. Geen bandwerk.' Voor ieder nieuw boek tekent Gaudesaboos eerst een maand lang alleen maar lampen, stoelen en tafels na uit die boeken, tot zijn geheugen tot de rand toe is gevuld is met rekwisieten. 'Als ik eenmaal begin te tekenen, is het alsof ik een film maak. Ik kies steeds de juiste acteurs en decors.'

Fotografie en typografie

Pieter Gaudesaboos is een dwarse loot aan de stam van de toch al vrij onconventionele Vlaamse illustratorenbrigade. Hij vestigde zijn naam met *Roodlapje*, een prentenboek voor 11-plussers, waarin hij zijn missie opende om fotografie, illustratie én typografie op gelijkwaardige basis een verhaal te laten vertellen. *Roodlapje* haalde in 2004 de shortlist van de Gouden Uil Jeugdliteratuur; dat was het geluk dat hij nodig had om zijn eigen ding te kunnen doen. 'Zonder die shortlist zou ik waarschijnlijk alleen maar brave boeken hebben durven maken.' Er volgden verschillende fotoboeken met steeds weer een ander, vernieuwend concept, tot Gaudesaboos zich in *Stad* richtte op het digitaal illustreren. Sindsdien blijft hij het liefst bij deze techniek. 'Ik teken nu in *Illustrator* en maak mijn tekening in *Photoshop* weer kapot.' Het resultaat: een fragiele tekening, die de indruk wekt er altijd al te zijn geweest. Gaudesaboos: 'Het lastigste van tekenen op de computer is om poëzie in je tekeningen te krijgen.'

Voortrekkersrol

Al laten zijn recente prentenboeken zich voorlezen zonder gepuzzel, toch blijft illustreren voor Gaudesaboos balanceren tussen kunstzinnigheid en toegankelijkheid. Om niet altijd maar te blijven werken voor alleen een kleine elite, besloot hij om een serie te maken in de sfeer van de Gouden Boekjes: gedurfd, maar met warmte. *Mannetje Koek schrijft een boek* maakt hij met de Ierse schrijfster Lorraine Francis, met wie hij op een bijzondere manier samenwerkt. Tot zijn verbazing durft de Nederlandse boekhandel zelfs deze voorleesboeken niet aan. 'Toen wij jong waren en op de academie zaten, keken we op tegen Nederland. Van logo's en affiches tot meubel-design – iets nieuws of uitdagends kwam altijd uit Nederland. Het had op design-gebied een voortrekkersrol. Maar qua boeken is het veel braver en traditioneler dan Vlaanderen. Er kan veel minder; ik blijf mij daarover verbazen.' ●●●

UIT: *De kauwgomballenbel*

UIT: *Linus*

Pieter Gaudesaboos (Brugge, 1979) volgde een opleiding grafisch digitale vormgeving aan de Egon Hogeschool in Gent en studeerde daarna af in fotografie aan de Gentse Academie. Sinds 2000 is hij actief als zelfstandig graficus. Hij debuteerde als kinderboekenaar met het fotoavontuur *Roodlapje* (Lannoo, 2003) en behaalde daarmee de shortlist van de prestigieuze Gouden Uil Jeugdliteratuur 2004. Daarna volgden er een aantal uiteenlopende fotoboeken, zoals *Negen schijffes banaan* (2004) – een rondreis van stukjes fruit door de wereld, en *Hoe oma plots verdween* (2004) – een detectiveverhaal met polaroidfoto's, briefjes en kaarten rond een oudere vrouw die stervende is.

Met *Linus* (2007) won hij in 2008 samen met Sabine Clement en Mieke Versyp de Gouden Uil Jeugdliteratuur. Pieter Gaudesaboos won vier maal een Boekenpluim: voor *Roodlapje* in 2004, voor *Stad* in 2006, voor *Pistache* in 2007 en voor *Linus* in 2008.

‘Meneer, nu doet u het weer!’

VOORLEZEN IN HET VMBO – Interactief voorlezen is het voorlezen van boeken en verhalen, met prikkelen de vragen voor, tijdens en na het lezen. Atty Tordoir, trainer en taalconsulent bij APS (Algemeen Pedagogisch Studiecentrum, een onderwijsadviesbureau dat zich bezighoudt met het begeleiden en adviseren van scholen en onderwijsinstellingen), bedacht een opzet waarbij alle docenten kunnen meedoen, ook de docenten lichamelijke opvoeding en wiskunde. Zo kan een school tegelijkertijd werken aan leesbevordering én schoolbreed taalbeleid.

DOOR JOWI SCHMITZ

Twee jaar geleden zag Atty Tordoir tijdens een bezoek aan het Nova College in Amsterdam de gymleraar met een boek onder zijn arm lopen. Het was *Pudding Tarzan* van Ole Lund Kirkegaard. Hij las eruit voor tijdens het mentoruur. Het gaf rust in de klas, concentratie, een goed gesprek. Een eindje verder stond de docent wiskunde, met hetzelfde boek, al net zo enthousiast geworden door Monique Castenmiller, hoofd mediatheek van het Nova College. Zij gaf uitleg over voorleeslessen tijdens een studiedag over taalbeleid. De kinderen waren minstens zo tevreden: ‘De juffrouw leest gewoon leuk.’ ‘Bijvoorbeeld als de moeder boos is wordt zij ook boos.’ ‘Alsof zij er ook in speelt.’ ‘Ze vertelt het zo spannend.’

Kiem

Voor Tordoir ligt de kiem van de cursus Interactief voorlezen dan ook bij het Nova College in Amsterdam. In het enthousiasme dat ze zag bij docenten die zelf geen taal onderwijzen, zag ze een nieuwe kans voor het realiseren van taalbeleid. In alle scholen en vooral in vmbo’s is taalbeleid een belangrijk streven dat zich lang niet altijd in zo veel betrokkenheid vertaalt. Het geheim van Castenmiller en Interactief voorlezen zit hem niet alleen in aantrekkelijk voorlezen, maar ook in de toepassing van de theorieën van Aidan Chambers, een Engelse kinderboekenauteur die ook roem verwierf met twee boeken over het overbrengen van jeugdliteratuur op de doelgroep. Chambers legt onder andere de nadruk op het stellen van ‘belevingsvragen’. Hoe voelt het boek? Herken je de situatie? Wat zou jij doen als jij de hoofdpersoon was? Precies die vragen betrekken de jongeren bij het verhaal. Niet voor niets is bij de voorleeslessen het motto: ‘Geen antwoord is verkeerd want het gaat om jouw mening’. Een uitgangspunt dat jongeren dikwijls niet gewend zijn.

Pilot

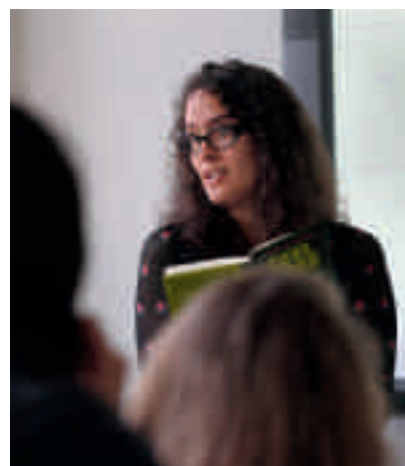
Om het Interactief voorlezen verder vorm te geven, ontwikkelde Tordoir samen met Castenmiller en Stichting Lezen met succes een pilotproject. Bij APS kreeg Tordoir de ruimte om het project voor alle vmbo’s en het praktijkonderwijs geschikt te maken.

2010 was het pilotjaar van Interactief voorlezen. Er werd een film gemaakt, *De kracht van voorlezen*, met voorbeeldlessen en interviews met docenten en leerlingen. Drie scholen deden mee aan een proeftraining waarbij Interactief voorlezen werd uitprobeerd door docenten van verschillende vakken. ‘Zonder deze cursus zouden we niet voorlezen. Als team willen we allemaal doorgaan,’ was een van de opmerkingen na afloop van de cursus. Zelfs de derde klas bouwtechniek, gevuld met grote jongenspubers, was doodstil toen er werd voorgelezen uit *Pizzamaffia* van Khalid Boudou. Toen er ook nog vragen werden gesteld over hun kijk op het verhaal waren de reacties zowel voor de jongens zelf als voor de docent leerzaam. Tordoir: ‘Veel docenten zijn gewend om zelf het woord te voeren. Een open gesprek met de leerlingen hebben ze niet vaak, als ze een vraag stellen, weten ze meestal al welk antwoord ze willen horen. Daardoor kan het stellen van open vragen onwennig, of zelfs een beetje onveilig voelen. Want het kan zomaar gebeuren dat alle leerlingen verschillende antwoorden geven en hoe ga je daar dan mee om?’

Tordoir vertelt over een lesobservatie die ze deed bij een docent die het interactief voorlezen aan het leren was aan de hand van een boek over verliefdheid. Bij het bekijken van de video-opname die ze van zijn les maakte, ontdekte de docent dat hij over zijn eigen ervaringen met verliefdheid ging vertellen, in plaats van zijn leerlingen hierover aan de praat te krijgen. De volgende les zei de docent heel eerlijk tegen zijn klas dat hij daar nog aan moest werken. Toen hij na het voorlezen al snel over zijn eigen ervaringen met het onderwerp begon, riep een jongen: ‘Meneer, nu doet u het weer!’

Investering

Hoewel de belangstelling voor Interactief voorlezen bij de lancering overweldigend was – op de eerste presentatie kwamen ruim tweehonderd geïnteresseerden van zowel bibliotheken als scholen af – merkt Tordoir dat het lastig is de cursus daadwerkelijk in de klas te krijgen. ‘Wat je dikwijls ziet op scholen zijn tijdelijke projecten op het gebied van lezen. Mensen van buiten komen iets laten zien of iets doen en daarna gaan ze weer weg. De docent hoeft daar niet bij betrokken te zijn. Interactief voorlezen is het soort les dat iets van de docenten zélf verwacht. Iets wat ze in hun wekelijkse routine kunnen meenemen. Dat vraagt een behoorlijke investering, ook financieel, van de school.’ Maar plezier in taal door bijvoorbeeld te worden voorgelezen, is meer dan alleen ‘leuk’. Het is belangrijk dat een schoolleiding dat beseft. Tordoir: ‘Leesplezier is nuttig voor taalontwikkeling. Het één versterkt het ander. Uit alle onderzoeken blijkt dat hoe meer kinderen lezen, hoe beter ze het doen op school. Andersom geldt hetzelfde.’ ●●●

Cursus Interactief voorlezen

In vier bijeenkomsten leren de docenten voorlezen en hoe ze vragen kunnen stellen die voor leerlingen de grip op het boek versterkt. Ook leren ze aantrekkelijke en uitdagende boeken te kiezen, die bij hun leerlingen passen. De nadruk ligt op het zelf oefenen tijdens de cursus, maar ook in de eigen klas. Iedere docent wordt daarnaast één keer gecoacht in de les.

www.aps.nl/talen

Een greep uit de ambachtelijke tips bij het voorlezen

- Lees het verhaal van tevoren. Zo kom je niet voor verrassingen te staan.
- Selecteer een paar belangrijke woorden die veel leerlingen waarschijnlijk niet kennen en bedenk een korte uitleg.
- Lees een stukje hardop voor. Dan voel je of het lekker leest.
- Maak contact met de leerlingen, een bondje. ‘Wij snappen het wel, hè?’
- Als leerlingen het niet snappen, gaat het luikje dicht. Bewaar wel de balans tussen voorlezen en gesprek. Uitleggen van woorden kan ook terloops: ‘Wat is dat, een aubergine? Een paarse groente.’
- Geef leerlingen zo min mogelijk op hun donder.
- Bedenk belevingsvragen. Hoe voelt de hoofdpersoon zich, denk je? Wat zou jij hem voor tip geven?

Brief van Arjen Lubach aan Tsjip uit *Tsjip/De leeuwentemmer*

Beste Tsjip,

Maak je geen zorgen. Dit is geen brief aan Jan Maniewski. Geen brief aan de arts uit Antwerpen, de oudste kleinzoon van Alfons de Ridder. Hooguit een brief aan de kleinzoon van Willem Elsschot, maar nog het meest aan Tsjip, de fictieve kleinzoon van Frans Laarmans die op de arm van zijn grootvader door de tuin wordt gedragen.

Voor de verwarde meelezer: je zou kunnen beweren dat al deze kleinzonen dezelfde persoon zijn, maar daar doe ik liever niet aan mee. Toen ik onlangs op reis in Italië veel te laat en veel te achte-loos *Tsjip / de Leeuwentemmer* las, maakte ik de fout door aan een vriend te vragen of jij – de kleinzoon uit 1933 – nog leeft en wat er waar was van het verhaal. Ik had het boek van Vic van de Reijt nog niet gelezen, tot mijn gelezen klassieken behoorden wel Nescio, Vestdijk, Multatuli, Frederik van Eeden, maar het zuiden had ik om onbegrijpelijke redenen overgeslagen. Elsschot kwam laat, nieuw en verrassend, als een oude vriend op een feest die je niet meer verwacht. Tegen de tijd dat ik in de Italiaanse hitte was aangekomen bij het einde van *Tsjip* en werd weggeblazen door de laatste paragrafen wist ik al dat ik het niet had moeten vragen, of dit kleine jongetje nog bestond. Het maakt niet uit of dit kind nu een oude man is, of hij daadwerkelijk gekidnapt is door zijn moeder uit Polen en zich nog iets kan herinneren van wat zijn grootvader tegen hem zei in die tuin in Vlaanderen.

Langs de baan zal ik hem onderrichten: dat hij veel doen moet van wat ik heb nagelaten en veel nalaten van wat ik heb gedaan; dat hij de gevulde hand moet afstooten; dat hij niet bukken mag voor 't geweld, juichen noch rouwen op bevel van de machthebbers. Dat hij moet opstappen met de verdrukke scharen om vorsten en grooten tot brij te vertrappen. Ik zal met hem het lied der bevrijding aanheffen en zoo bereiken wij samen het land waar die gouden vogel jubelt, véél hooger dan de leeuwerik.

Zelf ben ik geen liefhebber van de autobiografische vraag. Mijn hoofdpersonen zijn vaak mijn spiegelbeelden in gebroken spiegels. Hun levens de levens die ik had kunnen of willen hebben, maar wat overblijft: inkt op papier, dat moet spreken zonder antwoorden te krijgen.

In een Noors boek gebeurde laatst het omgekeerde. Een hele roman lang had ik de hoofdpersoon Albert Aberg gelezen als een variant op de schrijver Johan Harstad. Pas achter in de Nederlandse vertaling wordt verteld dat Albert heeft bestaan als tekenfilmfiguur in een oude Zweedse serie.

Op YouTube keek ik onmiddellijk met stomheid geslagen naar de tweedimensionale variant van degene die zojuist in een roman tot leven was gekomen.

Bij jou is het precies andersom: ik vond een radio-interview uit Vlaanderen met de bejaarde Tsjip. Dat is niet het jongetje in de tuin van Laarmans, niet degene die gedachtenexperimenten over stoomwalsen heeft, niet degene die Elsschot aanzette tot het schrijven van een van de mooiste stukken Nederlands proza. Tenzij schrijvers dat dicteren worden personages niet ouder, gaan ze niet dood, maar leven ze verstill in het werk waarin ze wonen.

Veel dank,

Arjen Lubach